

Univerzita Karlova v Praze

Fakulta humanitních studií

Bakalářská práce

Autoobraz kazašských studentů v České republice

Autor: Alena Maříková

Vedoucí práce: PhDr. Mirjam Moravcová, DrSc.

Praha 2009

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a souhlasím s jejím eventuálním zveřejněním v tištěné nebo elektronické podobě.

V Praze dne 13. 11. 2009

.....

podpis

Na tomto místě bych chtěla poděkovat PhDr. Mirjam Moravcové, DrSc. za její ochotu a vstřícnost při vedení této bakalářské práce.

## Obsah:

1. Úvod .....	6
2. Kazaši v ČR jako předmět studia .....	7
2.1. Kazašská komunita v ČR .....	7
2.2. Kazašští studenti v ČR.....	8
2.3. Výzkumy týkající se kazašské komunity v ČR.....	8
2.3.1. Socio-kulturní adaptace kazašských vysokoškoláků na české prostředí	9
2.3.2. Vysokoškolské vzdělání z pohledu českých a kazašských studentů...	10
3. Teoretické zakotvení práce .....	12
3.1. Návrh výzkumu .....	12
3.2. Autoobraz jako součást identity .....	13
3.3. Terminologie.....	17
4. Metodologická část .....	19
4.1. Metody sběru dat .....	19
4.1.1. Rozhovor s návodem .....	19
4.1.2. Zúčastněné pozorování.....	22
4.2. Analýza dat .....	22
4.3. Respondenti.....	23
4.3.1. Metoda výběru respondentů.....	23
4.3.2. Kritéria pro výběr respondentů .....	23
4.3.3. Jednotliví respondenti .....	24
4.3.4. Charakteristika souboru respondentů.....	26
4.3.5. Postoj respondentů k výzkumu.....	27
5. Cesta za vzděláním v ČR.....	28
5.1. UniPrep .....	28
5.2. Důvody studia v zahraničí a výběr ČR jako země, která splňuje určité vstupní požadavky.....	30
5.3. Představy o ČR .....	34
5.4. Plány do budoucnosti.....	35
6. Kazašští studenti v Praze - vymezující se sociální skupina .....	37
6.1. Okolnosti příjezdu do ČR a prvních měsíců pobytu.....	37
6.2. Sociální skupiny, s nimiž se kazašští studenti v ČR identifikují .....	39
6.2.1. Skupina kazašských studentů.....	39
6.2.2. Komunita rusky mluvících studentů .....	41

6.3.	Vztah k Čechům .....	43
7.	Autoobraz kazašských studentů .....	47
7.1.	Autoobraz kazašských studentů jako členů kazašského národa .....	47
7.1.1.	Pohostinnost .....	48
7.1.2.	Patriotismus.....	50
7.1.3.	Touha po výrazné sebeprezentaci .....	51
7.1.4.	Cílevědomost a orientace na kariéru .....	53
7.1.5.	Úcta ke starším lidem a k autoritám.....	54
7.1.6.	Kolektivismus .....	56
7.1.7.	Velký význam rodiny v životě jedince .....	59
7.2.	Korekce autoobrazu vlivem studijního pobytu v ČR.....	64
8.	Závěr.....	69
9.	Použitá literatura:.....	72
10.	Příloha č. 1: Individuální autoobrazy .....	75
10.1.	autoobraz respondenta A .....	75
10.2.	Autoobraz respondenta E .....	76
11.	Příloha č. 2: Reflexe kariérních možností žen .....	79
11.1.	Podle respondenta A.....	79
11.2.	Podle respondenta L.....	81

## 1. Úvod

„Multikulturní společnost“ je fenomén, který díky své aktuálnosti představuje přitažlivé téma pro média, vděčný námět k diskuzím i kvalitní materiál pro vědecké výzkumy. Při tom všem se poněkud zapomíná na jedno: multikulturní společnost je především realita, v níž každodenně žijeme, aniž bychom si při každodenní komunikaci, cestování do cizích zemí, radách turistům,... uvědomovali, že prožíváme v malém velké téma současnosti.

Nakolik je toto téma velké, lze zjistit i při pohledu do statistik. V České republice je v současnosti 439 762 cizinců z více než 170 zemí<sup>1</sup>, největší národnostní menšiny tvoří Ukrajinci, Slováci, Vietnamci a Rusové. Ve společnosti s tak pestrým národnostním složením nabývají důležitosti otázky tolerance k odlišnosti, problémy spojené se stereotypním vnímáním druhých lidí, s xenofobií apod. Domnívám se, že cesta k mírovému soužití lidí patřícím k různým menšinám vede přes poznání jejich kulturních kořenů, představ, které si o světě vytvářejí, atd.

Předmětem mého výzkumu se stala etnická menšina, která je součástí početné komunity rusky mluvících cizinců. Kazaši jsou v ČR kvůli svému vzhledu často považováni za Číňany, Japonce nebo Korejce a pro většinu příslušníků majoritní společnosti je jejich menšina stejně neznámá jako země, odkud pocházejí. Přestože je Kazachstán devátou největší zemí světa, má podle respondentů velká část Čechů, s nimiž se setkali, pouze mlhavé tušení, že Kazachstán existuje.

S kazašskými studenty jsem se poprvé setkala v prvním roce svého studia. Na jedné přednášce jsem se seznámila se studentem z Kazachstánu, který se později stal respondentem A. Po částečném překonání kulturního šoku jsme se v rámci možností daných kulturními odlišnostmi a jazykovou bariérou spřátelili. Díky němu jsem si uvědomila existenci specifické skupiny kazašských studentů v České republice a začala se o ní zajímat.

Jako téma své bakalářské práce jsem zvolila „autoobraz kazašských studentů v České republice“. Zkoumám tedy, jak kazašští studenti vidí sami sebe a jak chtějí, abycho je viděli. Doufám, že i v rámci omezených možností bakalářské práce tak přispějí k lepšímu poznání této pozoruhodné skupiny.

---

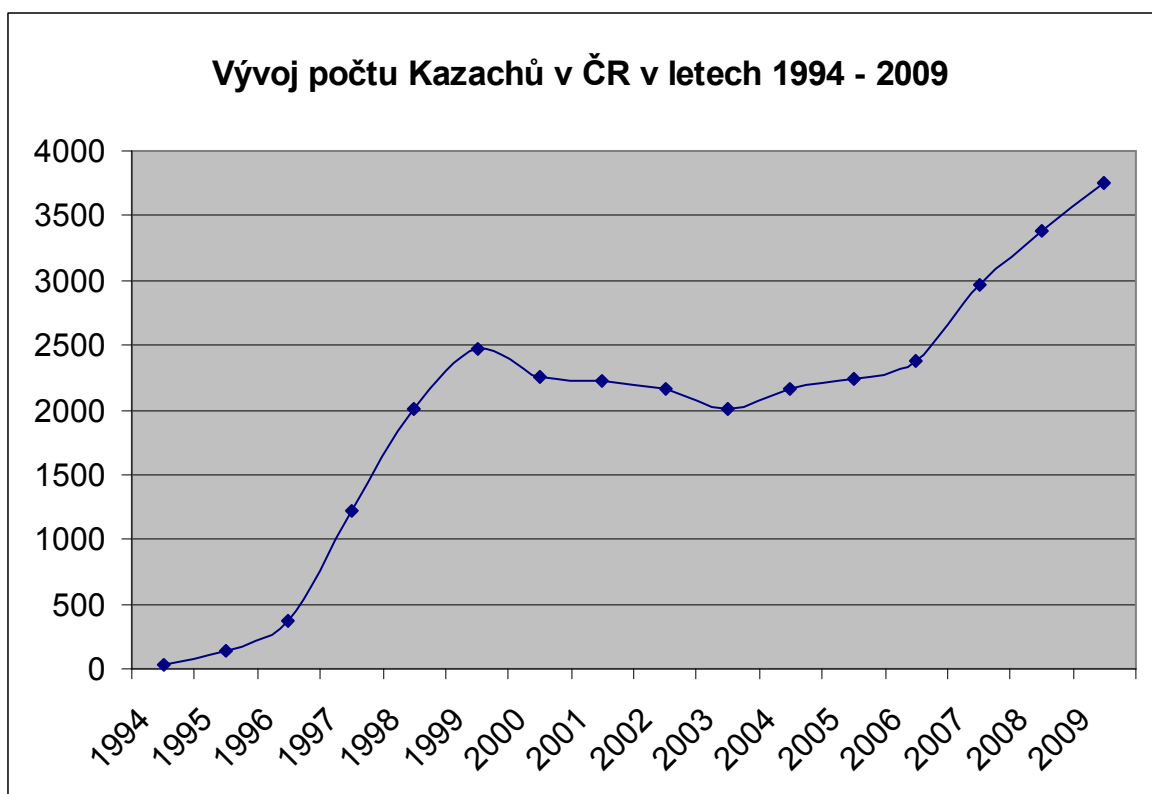
<sup>1</sup> [http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/t/1F004A0932/\\$File/c01t01.pdf](http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/t/1F004A0932/$File/c01t01.pdf).

## 2. Kazaši v ČR jako předmět studia

### 2.1. Kazašská komunita v ČR

Kazašská komunita patří k etnickým menšinám, které se v ČR začaly formovat až po roce 1989 v souvislosti se Sametovou revolucí, která otevřela hranice České republiky cizincům, a v souvislosti s rozpadem Sovětského svazu, který umožnil lidem žijícím na území bývalého SSSR cestovat za prací, studiem, apod.

Nejstarší údaje, které mám k dispozici, jsou z roku 1994, kdy bylo v ČR 31 občanů Kazachstánu<sup>2</sup>, mezi něž patří jak etničtí Kazaši, tak i Kazachstánci. V následujících letech se jejich počet zvyšoval, kromě poklesu v letech 2000 až 2004 v souvislosti se zavedením vízové povinnosti pro občany Kazachstánu, a v současnosti (tzn. k 30. 6. 2009) je v České republice přibližně 3 710 občanů této středoasijské republiky<sup>3</sup>. Kazašská komunita v ČR je součástí početné komunity ruský mluvících cizinců.



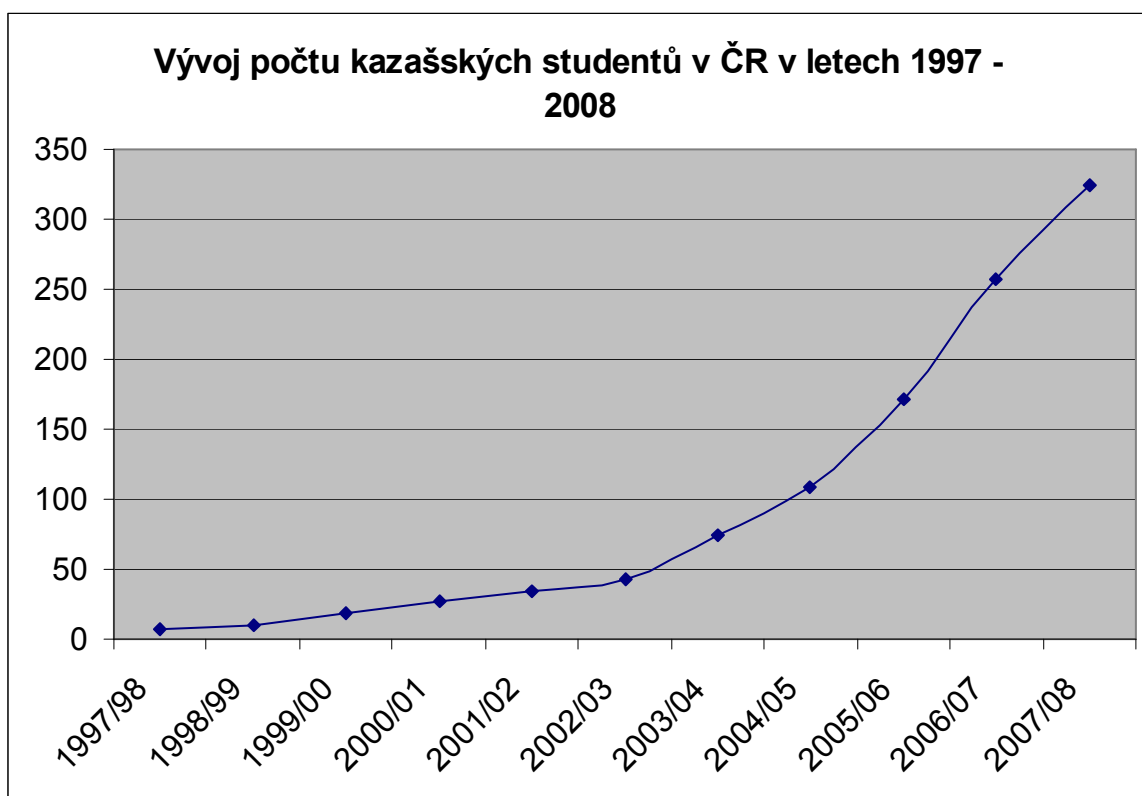
<sup>2</sup> [http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/t/B900334BBE/\\$File/c01r02.pdf](http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/t/B900334BBE/$File/c01r02.pdf).

<sup>3</sup> [http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/t/0A004F3FC7/\\$File/c01t01.xls](http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/t/0A004F3FC7/$File/c01t01.xls).

## 2.2. Kazašští studenti v ČR

Specifickou součástí této etnické menšiny je skupina kazašských vysokoškolských studentů. Jedná se o skupinu, kterou spojuje nejen stejná etnicita, ale i věk a příslušnost ke stejné sociální vrstvě, což souvisí s ekonomickým a politickým vývojem Kazachstánu po rozpadu Sovětského svazu.

Podle údajů Českého statistického úřadu bylo v akademickém roce 1997/98 v ČR pouhých 7 studentů z Kazachstánu<sup>4</sup>. Jejich počet začal výrazněji narůstat až po roce 2000, kdy vzniknul program UniPrep, který zprostředkovává studentům z bývalého SSSR studium v ČR. V roce 2007 již na vysokých školách v ČR studovalo celkem 325 studentů z Kazachstánu<sup>5</sup>.



## 2.3. Výzkumy týkající se kazašské komunity v ČR

Vzhledem k tomu, že kazašská komunita v ČR není příliš početná a že naprostá většina jejich příslušníků do České republiky migrovala relativně nedávno - tzn.

<sup>4</sup> [http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/t/73003F7F2C/\\$File/c06s07t.pdf](http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/t/73003F7F2C/$File/c06s07t.pdf).

<sup>5</sup> [http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/t/270033B97E/\\$File/c06r07.pdf](http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/t/270033B97E/$File/c06r07.pdf).



v posledních patnácti letech, není mnoho výzkumů, které by se jí zabývaly. Také kazachstánští studenti, kteří v současnosti tvoří zhruba 10% všech občanů Kazachstánu pobývajících na území ČR, dlouho stáli mimo výzkumnou pozornost. Podařilo se mi vyhledat pouze dvě bakalářské práce, které byly napsané a obhájené na FHS UK. Obě se zabývají skupinou kazašských vysokoškolských studentů.

První z nich se věnuje adaptaci kazašských studentů na české prostředí. Druhá práce srovnává přístup kazašských a českých studentů k vysokoškolskému studiu.

### 2.3.1. Socio-kulturní adaptace kazašských vysokoškoláků na české prostředí

Autorkou práce Socio-kulturní adaptace kazašských vysokoškoláků na české prostředí (Absolventi programu UniPrep) je Kateřina Bláhová<sup>6</sup>. Její práce vychází z kvalitativního výzkumu mezi kazašskými studenty, metodou výzkumu je interview. Kritéria, podle nichž Bláhová vybírá respondenty, jsou velmi podobná mým - mimo jiné se také jedná o studenty, kteří do České republiky přijeli s programem UniPrep.

Práce Kateřiny Bláhové vychází z teorie kroskulturní adaptace Young Yun Kimové. Kimová pojímá adaptaci jedince v cizí zemi jako přirozený a nezbytný proces vycházející z lidské potřeby nalézt či zachovat si psychickou rovnováhu i v neznámém prostředí. Chápe ho jako proces, který spočívá ve vytváření si a udržování vztahů s kulturním prostředím, do něhož jedinec přichází. K adaptaci dochází podle Kimové prostřednictvím komunikace - a díky ní.

Bláhová ve své práci dochází k závěru, že kazašští studenti se vyznačují silnou izolovaností od české společnosti a pouze povrchním kontaktem s českou kulturou, což vyplývá i z toho, že žádný z nich nechce v České republice zůstat natrvalo. Studenti si sice v ČR zvykli žít, dovedou zde „přežít“, ale ne sžít se s českou společností. Pouze polovina respondentů Kateřiny Bláhové se adaptovala do té míry, že se snaží navazovat kontakty s Čechy a Česká republika pro ně představuje „druhý domov“. Druhá polovina nepronikla do místní kultury a ani po tom podle interpretace Bláhové příliš netouží. Tito studenti zachovávají v ČR stejný životní styl, jako měli v Kazachstánu, a stýkají se pouze s kazašskými a dalšími rusky

---

<sup>6</sup> Bláhová, Kateřina: Socio-kulturní adaptace kazašských vysokoškoláků na české prostředí, bakalářská práce v rukopise, FHS UK, 2009.

mluvícími studenty. Jedná se o rozdělení pouze přibližné, protože podle Bláhové je u každého studenta stupeň adaptace jiný a je obtížné generalizovat.

### 2.3.2. Vysokoškolské vzdělání z pohledu českých a kazašských studentů

Práci Vysokoškolské vzdělání z pohledu českých a kazašských studentů napsala kazašská studentka Alima Sumembayeva. Cílem této práce je porovnat postoje kazašských a českých studentů k vysokoškolskému vzdělání. Východiskem pro srovnání je Hofstedeho teorie kulturních dimenzí, kterou rozpracoval ve své knize *Kultura a organizace*. Sumembayeva používá dvě z těchto dimenzí - vzdálenost moci a individualismus versus kolektivismus - k popsání rozdílů mezi kazašskou a českou společností. Kazašskou společnost považuje za kolektivistickou společnost s velkou vzdáleností moci. Kolektivismus znamená, že nad zájmem jedince převažuje zájem skupiny a jedinec se během socializace učí o sobě přemýšlet jako o části společnosti. Ceněná je věrnost skupině a sdílení názorů, které jsou v ní obecně přijímané. Ve společnostech s velkou vzdáleností je za žádoucí pokládána nerovnost ve vztazích (například v rodině, ve škole, apod.), vyžadován je respekt k autoritám, formální projevy úcty a poslušnost. Oproti tomu je česká společnost považována za individualistickou a s malou vzdáleností moci. V individualistických společnostech je ceněna nezávislost, vlastní názor a jedinci se o sobě učí přemýšlet jako o „já“. Malá vzdálenost moci se projevuje v tom, že většina mezilidských vztahů je založena na rovnoprávnosti: rodiče se k dětem chovají jako k sobě rovným, apod.

Výzkum Sumembayevy byl kvantitativní, sběr dat byl prováděn prostřednictvím dotazníků. Respondenty byli kazašští a čeští studenti posledních ročníků bakalářského studia.

Ve své práci došla Sumembayeva k následujícím závěrům. Kazašští a čeští studenti pocházeli z odlišného sociálního prostředí - všichni kazašští studenti měli vysokoškolsky vzdělané rodiče, zatímco u českých to byla pouze část rodičů. Vliv rodiny na rozhodnutí studovat byl signifikantně větší u kazašských studentů než u českých. Kazašští studenti také od vysokoškolského diplomu očekávali lepší kvalitu života a finančně lépe oceněnou práci. Čeští studenti považovali učení za dlouhodobý proces, který probíhá i po ukončení VŠ a za smysl vysokoškolského studia považovali „naučit se učit“. Kazašští studenti naopak v učení viděli

jednorázový proces, probíhající na vysoké škole. Lišily se i postoje studentů ke korupci. Čeští studenti měli negativnější postoje ke korupci a podvádění ve vzdělání než kazašští. Tato zjištění víceméně odpovídaly Hofstedeho charakteristice kulturních dimenzí a tedy i hypotézám, které byli podle nich navrženy, i když některé dílčí hypotézy se nepotvrdily.

Obě tyto práce jsou odlišně koncipovány a mají odlišná zadání. Moje práce otevírá další výzkumný problém: otázku autoobrazu a jeho prezentace v českém prostředí.

### 3. Teoretické zakotvení práce

#### 3.1. Návrh výzkumu

Ve své bakalářské práci jsem si položila otázku utváření, podoby a skupinového fungování autoobrazu, kterým se kazašští vysokoškolští studenti žijící v České republice vztahují sami k sobě a k okolní české společnosti. Tímto způsobem chci na příkladu jedné specifické skupiny přispět k mapování změn ve vnímání sama sebe za situace dobrovolně zvoleného dočasného studijního pobytu v cizí zemi.

Kazaši studující na pražských vysokých školách se po příchodu do České republiky ocitají v neznámém prostředí, neovládají jazyk a ani neznají kulturu. S programem UniPrep přijede každoročně padesát až sedmdesát kazašských studentů. Předpokladem této práce je, že v ČR v lokalitě, kde studují, se konstituují jako osobitá sociální skupina. Proces formování takovéto skupiny proběhl i v Praze - a to napříč vysokými školami a fakultami<sup>7</sup>.

Tato skupina si vytváří svůj autoobraz, který ji reprezentuje a na jehož základě se vymezuje vůči majoritní společnosti, tedy vůči Čechům - a to především vůči českým studentům. Lze předpokládat, že tento autoobraz, vzhledem k tomu, že reprezentuje skupinu definovanou na etnickém základě, v sobě zahrnuje mnoho etnických charakteristik.

Zajímalo mě i to, jaký postoj vůči tomuto autoobrazu studenti zaujímali - zda jej hodnotili kladně či záporně a do jaké míry se s ním ztotožňovali (což záviselo i od míry identifikace se skupinou), a to v závislosti na pobytu v České republice a jejich adaptaci na české prostředí.

Během výzkumu jsem se setkala s tím, že někteří kazašští studenti přidávali k autoobrazu sebe sama jako člena skupiny kazašských studentů i aspekty spojené s rodinným či sociálním původem.

V rámci svého výzkumu bych tedy chtěla zodpovědět následující otázky:

---

<sup>7</sup> Tento proces jsem zaznamenala v průběhu svého výzkumu.

1. Formují se kazašští studenti v ČR jako sociální skupina? Pokud ano, na jakých principech?
2. Vytváří si vlastní je reprezentující autoobraz?
3. Jak tento autoobraz vypadá?
4. Jak kazašští studenti tento autoobraz hodnotí?
5. Jsou nějaké individuální aspekty autoobrazu, kterými se jednotlivci prezentují? Jaké?

### 3.2. Autoobraz jako součást identity

Pojem „obraz“ patří k běžné slovní zásobě, proto je jeho využití jako odborného termínu poněkud problematické. Za obzvlášť důležité považuji vymezit význam, v jakém bude v práci používán. Kleining chápe obraz jako *dynamicky pochopený, významem „nabitý“, více nebo méně strukturovaný celek vjemů, představ, myšlenek a pocitů, který má jedinec nebo určitý počet lidí o nějakém předmětu. Je to subjektivně zhodnocený, tj. psychicky, sociálně a kulturně zpracovaný obraz o skutečnosti.*<sup>8</sup>

Výsledný obraz, který má jedinec o nějaké skutečnosti, závisí jak na vnímané skutečnosti, tak i na vnímajícím jedinci. Každý jedinec vnímá svět v závislosti na svých osobních zkušenostech, na svých postojích, normách, hodnotách, apod. V procesu vnímání není pouze pasivním subjektem, nýbrž do něj vkládá něco ze sebe sama, takže neexistuje nic takového jako „objektivní“ obraz skutečnosti, neboť každé uchopení reality vychází od jedince nebo od skupiny jedinců. Podle Krekovičové *prezentovaný obraz není realitou. Reprezentuje pouze její reflexi.*<sup>9</sup> Obrazy jsou *výrazem postojů, hodnot a emocí.*<sup>10</sup>

Velká část z jednotlivostí, které ovlivňují proces vnímání a naši výslednou představu o světě, je kulturně naučená. Kultuře se člověk učí během procesu socializace, kdy si *osvojuje způsoby a vzory chování považované v dané skupině*

<sup>8</sup> Geist, Bohumil: Sociologický slovník, Olomouc: Victoria Publishing, 1992, s. 123.

<sup>9</sup> „Prezentovaný obraz nie je realitou. Reprezentuje iba jej reflexiu.“

Krekovičová, Eva: Medzi toleranciou a bariérami (Obraz Rómov a Židov v slovenskom folklóre), Bratislava: Academic Electronic Press, 1999, s. 12.

<sup>10</sup> „Výrazom postojov, hodnot a emócií“  
Tamtéž, s. 8.

nebo společnosti za žádoucí<sup>11</sup> a začleňuje se do společnosti. *Socializován (...) jsem tehdy, pokud jsem byl skrze internalizující sociální tlaky přizpůsoben životu a jednání v rámci skupiny, pokud jsem si osvojil dovednost chovat se takovým způsobem, který společnost připouští.*<sup>12</sup> Socializace začíná v okamžiku, kdy se člověk narodí a pokračuje po celý život. Každý člověk si v sobě nese vzorce myšlení, cítění a potenciálu pro jednání, které se naučila v průběhu svého života<sup>13</sup>.

Lippmann píše, že kultura jedince má zásadní vliv na jeho vnímání světa. *Ve většině případů to není tak, že bychom se nejprve dívali a poté definovali, definování předchází akt dívání. V ohromném proměnlivém a pohyblivém zmatku vnějšího světa si všímáme toho, co už pro nás naše kultura nadefinovala. Máme tendenci vidět to, co naše kultura zvýraznila ve formě stereotypů.*<sup>14</sup> Obdobně tvrdí Loewenstein, že *jsme socializováni pomocí emočně významných znaků, symbolů a interpretací, jež třídí naši zkušenost, tj. zaměřují naši pozornost na určité věci, zatímco jiné zaclánějí. Tytéž události se ukazují ve zcela odlišném světle podle toho, jaké kulturní hodnoty jsme si osvojili, s kterým pojetím dějin jsme se ztotožnili, o kterých tradicích jsme si zvykli mluvit v prvním čísle množného čísla.*<sup>15</sup>

Vliv, který má kultura na naše „definování“ světa, není její vedlejší produkt, ale jedna z jejích hlavních funkcí. Díky tomu, že *předtím než svět vidíme, je nám o něm vyprávěno. Předtím, než zažijeme většinu věcí, představujeme si je*<sup>16</sup>, se dovedeme ve světě zorientovat a v rámci možností mu porozumět.

Lidé sdílející stejnou kulturu, si vytvářejí i stejný nebo podobný obraz o skutečnosti a to jak na základě stejných norem, hodnot, a dalších jednotlivostí naučených během socializace, tak i na základě komunikace, v níž si předávají své vjemy, pocity, atd. Proto také označoval Talcott Parsons kulturu jako *systém očekávání*<sup>17</sup>. Nebýt toho, možnosti dorozumění mezi lidmi by byli značně omezené

---

<sup>11</sup> Petrussek, Miloslav; Maříková, Hana: Velký sociologický slovník II, Praha: Karolinum, 1996, s. 1346.

<sup>12</sup> Bauman, Zygmunt: Myslet sociologicky, Praha: SLON, 2006, s. 35.

<sup>13</sup> Hofstede, Geert, Hofstede, Gert Jan: Kultury a organizace (Software lidské mysli), Praha: Univerzita Karlova, 1999, s. 13.

<sup>14</sup> „For the most part we do not first see, and then define, we define first and then see. In the great blooming, buzzing confusion of the outer world we pick out what our culture has already defined for us, and we tend to perceive that which we have picked out in the form stereotyped for us by our culture.“

Lippmann, Walter: Public opinion, New York: The Free Press, 1965, s. 54n.

<sup>15</sup> Loewenstein, Bedřich: My a ti druzí, Brno: DOPLNĚK, 1997, s. 50.

<sup>16</sup> „We are told about the world before we see it. We imagine most things before we experience them.“

Lippmann, Walter: Public opinion, New York: The Free Press, 1965, s. 59.

<sup>17</sup> Murphy, Robert: Úvod do kulturní a sociální antropologie, Praha: SLON, 1998, s. 32.

a velká část sociálních interakcí by představovala jen nepochopitelný zmatek. Nejlépe si to člověk uvědomí při komunikaci s lidmi z odlišné kultury.

S pojmem obraz úzce souvisí pojem stereotyp. Bohumil Geist píše, že *Termíny (...) stereotyp a image /ve slovníku dále překládán jako obraz/ se ve starší literatuře překrývají; (...) ani do současné doby se jejich diferenciaci obecně neprosadila.*<sup>18</sup> Všeobecně lze říci, že stereotyp bývá ve srovnání s obrazem strnulejší a týká se spíše jednotlivostí. Podle Krekovičové se každý „obraz“ skládá nejméně z jednoho, ale většinou z víceroch „stereotypů“<sup>19</sup>. Výhodou použití pojmu obraz je, že termín obraz (ať už je to na úrovni autoobrazu či heteroobrazů) poskytuje širší „manévrovací plochu“ při studiu různých úrovní sledování „sebe“ a „jiných“<sup>20</sup>.

Stereotyp je označení pro zjednodušenou, zkreslenou představu, mínění, domněnku, kterou si vytvářejí nebo přebírají jedinci či sociální útvary o sobě (...) a o jiných jedincích anebo sociálních útvarech<sup>21</sup>. Petrusek se své definici stereotypu zaměřuje na vliv, který má na jednání a vnímání: stereotyp je velmi stabilní prvek ve vědomí, resp. psychický a přeneseně i sociální mechanismus, regulující vnímání a hodnocení určitých skupin, ovlivňující názory, mínění, postoje i chování. (...) Tyto představy hrají významnou úlohu jako předem daná schémata vnímání, uvažování a hodnocení nových jevů.<sup>22</sup> Stereotyp má obvykle emocionální zabarvení.

Stejně jako obraz může být buď autoobrazem nebo heteroobrazem, existuje i autostereotyp a heterostereotyp.

Autoobraz je obraz, který si lidé vytvářejí o sociální skupině, jíž jsou členy. Podle Moravcové patří autoobraz k nástrojům sebeuvědomování, sebedocenění a sebeidentifikace se (...) společností<sup>23</sup> a k myšlenkovému vybavení příslušníků (...) společnosti<sup>24</sup>. Každá skupina si připisuje kulturní zvláštnosti, dovednosti, osobité

<sup>18</sup> Geist, Bohumil: Sociologický slovník, Praha: Victoria Publishing, 1992, s. 453.

<sup>19</sup> „Každý „obraz“ pozostává zároveň najmenuj z jedného, ale v prevládajúcej miere z víceroch „stereotypov““

Krekovičová, Eva: Medzi autoobrazom a heteroobrazom, s. 17 - 36, in Etnické stereotypy z pohľadu rôznych viedních oborů, Brno: Etnologický ústav AV ČR Brno, 2001, s. 19.

<sup>20</sup> „Termín obraz (či už je to na úrovni autoobrazu alebo heteroobrazov) poskytuje širšiu „manévrovaciu plochu“ pri štúdiu roznych úrovni sledovania „seba“ a „iných“.

Tamtéž.

<sup>21</sup> Geist, Bohumil: Sociologický slovník, Praha: Victoria Publishing, 1992, s. 453.

<sup>22</sup> Petrusek, Miloslav; Maříková, Hana: Velký sociologický slovník II, Praha: Karolinum, 1996, s. 1229.

<sup>23</sup> Moravcová, Mirjam: Češi - jací jsme a jací chceme být, s. 38 - 65, in Lidé města, č. 2, 1999, Praha: Sofis, s. 38.

<sup>24</sup> Tamtéž, s. 39.

vzorče chování, jednání, etiketu komunikace, a také na mentalitě či idejích budované charakteristiky, které pak v konfrontaci s jinými, cizími, druhými vnímá a vyzdvihuje jako kulturní odlišnosti či dokonce jako pro sebe typické vlastnosti. Na těchto odlišnostech staví své skupinové vědomí.<sup>25</sup>

Autoobraz je součástí identity, přičemž za identitu považujeme *prožívání příslušnosti k větším nebo menším společenským celkům*<sup>26</sup>. Potřeba být členem nějaké sociální skupiny, moci se s někým identifikovat patří k základním lidským potřebám. Vlastní sociální skupina dodává člověku bezpečí a pocit jistoty. Jak píše Loewenstein, *potřeba kolektivistického sebepotvrzování (...) je prastará*.<sup>27</sup> Co se týče identity a identifikace, vycházím z knihy Antropologie multikulturních společností, jejímž autorem je Thomase Hylland Eriksen. Pro Eriksena je identita především pocit „my“ vůči nějaké skupině - za rozhodující tedy považuje vnitřní pocit člověka. Obdobně identifikaci pokládá za proces, který má *co dočinění s tím, k jaké skupině jedinec náleží, s kým se identifikuje*<sup>28</sup>.

Každý jedinec má mnoho různých identit. Některé z nich jsou důležitější, ale především *identita nejsou homogenní nebo pevně dané, takže je mnoho způsobů, jak být černý, Mexičan,...*<sup>29</sup> Eriksen přičítá identitě dvě hlavní vlastnosti: je *relační a situační*<sup>30</sup>. To, jaká identita v ten který moment převládne, závisí na situaci a na tom, vůči komu se vztahujeme. Identifikace jedince s nějakou skupinou znamená, že se zároveň vymezuje vůči skupině jiné. Nemůže existovat skupina „my“, pokud neexistují nějakí „oni“. *Jakákoli identita a jakékoli společenství předpokládá kontrast vůči těm druhým*<sup>31</sup>.

Stejně jako se identifikace odehrává *pouze v procesu etablování podobnosti s někým (identifikování se s někým) a jeho opaku - tedy prostřednictvím etablování rozdílů vůči někomu jinému*.<sup>32</sup>, tak i autoobraz se utváří v těsném vztahu k heteroobrazu (obraz, který si vytváříme o cizí, jiné skupině). Oba obrazy jsou vzájemně podmíněné. *Obraz sebe sama a obraz cizího jsou vždy vztaženy vzájemně*

<sup>25</sup> Moravcová, Mirjam: Češi - jací jsme a jací chceme být, s. 38 - 65, in Lidé města, č. 2, 1999, Praha: Sofis, s. 38.

<sup>26</sup> Jandourek, Jan: Sociologický slovník, Praha: Portál, 2007, s. 104.

<sup>27</sup> Loewenstein, Bedřich: My a ti druzí, Brno: DOPLNĚK, 1997, s. 52.

<sup>28</sup> Eriksen, Thomas H.: Antropologie multikulturních společností, Praha: Triton Praha/Kroměříž, 2007, s. 65.

<sup>29</sup> „Identities are not homogenous or fixed, so that there are many ways of being black, Mexican - American,..." Benmayor, Rina; Skotnes, Andor (ed.): Migration and Identity, New Brunswick - London: Transaction Publishers, 2005, s. 11.

<sup>30</sup> Eriksen, Thomas Hylland: Antropologie multikulturních společností (Rozumět identitě), Praha: Triton Praha/Kroměříž, 2007, s. 68.

<sup>31</sup> Tamtéž, s. 17.

<sup>32</sup> Tamtéž, s. 68.



na sebe jako „vpravo“ a „vlevo“, světlo a tma: jsou to kontrární pojmové dvojice, které člení prostor naší zkušenosti a umožňují jednat.<sup>33</sup> Autoobrazy vyjadřují naše vědomí příslušnosti ke skupině, heteroobrazy vědomí odlišnosti od jiné skupiny nebo skupin. Na základě srovnávání sebe sama s jinou skupinou a hledání skutečných či domnělých rozdílů získáváme jak svůj autoobraz, tak jejich heteroobraz. Autoobraz může být vyjadřován i nepřímo prostřednictvím heteroobrazu.

Autoobrazy i heteroobrazy bývají obvykle hodnotově zabarveny a obsahují emocionální náboj. Autoobraz bývá obvykle pozitivně laděný, často idealizovaný, i když může obsahovat prvky sebekritiky a ironie. Zdůrazněny jsou *především kladné charakteristiky - kýžené i skutečné*<sup>34</sup>. Oproti tomu heteroobraz často obsahuje charakteristiky záporné. Částečně je to dané i tím, že obrazy vznikají z etnocentrického pohledu na skutečnost. Uhlíková zmiňuje pravidlo o vzájemné provázanosti auto- a heterostereotypů, které lze aplikovat i na vzájemnou provázanost auto- heteroobrazů: *téměř každý negativní heterostereotyp je současně myšlen (i když někdy nevědomě) jako pozitivní autostereotyp*.<sup>35</sup> Díky této hierarchizaci skupin člověk uspokojuje svou potřebu vidět se (a skupinu, jejímž je členem) pozitivně.

### 3.3. Terminologie

V práci budu používat některé pojmy, které jsem nezmiňovala v předchozím textu, a to v následujícím významu:

Etnická menšina - představuje *formu etnického společenství, které se definuje prostřednictvím společných etnických znaků jako je jazyk, náboženství, představa o společném původu, dějinách, kultuře apod. Na základě těchto znaků si jedinec neuvědomuje pouze pocit příslušnosti ke své skupině, ale i její odlišnost od ostatních skupin. Specifikum etnické menšiny jako etnického společenství spočívá*

---

<sup>33</sup> Loewenstein, Bedřich: *My a ti druzí*, Brno: DOPLNĚK, 1997, s. 67.

<sup>34</sup> Moravcová, Mirjam: *Češi - jací jsme a jací chceme být*, s. 38 - 65, in *Lidé města*, č. 2, 1999, Praha: Sofis, s. 41.

<sup>35</sup> Uhlíková, Lucie: *Několik poznámek ke vzniku a zániku etnických stereotypů*, s. 49 - 56, in *Etnické stereotypy z pohledu různých vědních oborů*, Brno: Etnologický ústav AV ČR Brno, 2001, s. 50.

v jejím menšinovém statusu v rámci většího politicko-správního celku, kterého je součástí.<sup>36</sup>

Kazach - tento termín používám pro označení etnických Kazachů.

Kazachstánc - obyvatel Kazachstánu. Vzhledem k tomu, že Kazachstán je multinárodní stát, jedná se i o obyvatele s jinou národností než kazašskou (například kazašské Rusy, atd.).

Sociální síť - soubor vztahů, spojených s různými pozicemi, které osoba zaujímá<sup>37</sup>, spojené se sociální pozicí, statusem a zejména se sociálními rolemi.<sup>38</sup>

---

<sup>36</sup> Formu etnického společenstva, ktoré sa definuje prostredníctvom spoločných etnických znakov jako jazyk, náboženstvo, predstava o spoločnom povode, dejinách, kultúre apod. Na základe týchto znakov si jednotlivec neuvědomuje iba pocit spolupatričnosti k svojej skupine, ale aj jej odlišnosť od ostatných skupín. Špecifikum etnickej menšiny ako etnického společenstva spočíva v jej menšinovom statuse v rámci väčšieho politicko-správneho celku, ktorého je súčasťou. Kiliánová, Gabriela; Kowalská, Eva; Krekovičová, Eva (ed.): My a tí druhí v modernej spoločnosti, Bratislava: Veda, 2009, s. 343.

<sup>37</sup> Geist, Bohumil: Sociologický slovník, Praha: Victoria Publishing, 1992, s. 378.

<sup>38</sup> Tamtéž.

#### 4. Metodologická část

Výzkum, z něhož vychází má bakalářská práce, je kvalitativní, jedná se tedy o *proces hledání porozumění založený na různých metodologických tradicích zkoumání daného sociálního nebo lidského problému*<sup>39</sup>. Účelem takového typu výzkumu je zachytit a popsat jevy, ale nikoliv jejich četnost.

Upřednostnění kvalitativního výzkumu před kvantitativním nebo popřípadě před kombinací obojího dává už na začátku výzkumu jistá omezení. Má zjištění nebudou mít statistickou platnost a nebudou zobecnitelná pro všechny kazašské studenty žijící v ČR.

##### 4.1. Metody sběru dat

Ke sběru dat jsem použila následující metody: rozhovor s návodem a zúčastněné pozorování. Každá z těchto metod má v mém výzkumu jinou funkci a každou z nich jsem získala jiný typ dat.

###### 4.1.1. Rozhovor s návodem

Rozhovor (interview) patří k nejdůležitějším metodám sběru dat v kvalitativním výzkumu. Podle Hendla ho používáme, *pokud nás zajímá, co si lidé myslí, jak cítí, čemu věří*<sup>40</sup>. Prostřednictvím rozhovorů jsem se snažila zjistit, jak moji respondenti vidí, prezentují a hodnotí skupinu, do níž patří.

Ze všech typů rozhovorů jsem si vybrala rozhovor s návodem. Vytvořila jsem si seznam otázek<sup>41</sup>, které jsem závazně pokládala všem respondentům. Otázky navozovaly situace, v nichž dotázaní studenti mohli spontánně a neuvědoměle vyjádřit sebereflexi sama sebe a své skupiny, a tedy formulovat svůj autoobraz. Otázky jsem ovšem pokládala podle situace, tedy podle průběhu rozhovoru, nikoliv

---

<sup>39</sup> Hendl, Jan: Kvalitativní výzkum, Praha: Portál, 2005, s. 50.

<sup>40</sup> Tamtéž, s. 151.

<sup>41</sup> *Návod k rozhovoru představuje seznam otázek nebo témat, jež je nutné v rámci rozhovoru probrat.*  
Tamtéž, s. 174.

podle předem určeného pořadí. To mi umožnilo pružnější a individuálnější přístup k jednotlivým respondentům, který vede k lepšímu využití času na rozhovor. Seznam témat či otázek mi ovšem poskytl kontrolu, zda jsem se zeptala na všechny situace, které jsem do výzkumu zařadila, a na něž měli studenti reagovat. Umožnil mi také snadnější komparaci získaných dat a jejich analýzu.

Tento typ interview se mi zdál vhodný za situace, kdy respondenti neovládali češtinu dokonale a nebyli zvyklí se v ní dlouze vyjadřovat, ale kdy jsem jim zároveň při rozhovoru chtěla dát dostatek prostoru uplatnit vlastní názory a postoje.

Navazování kontaktů s respondenty bylo poměrně obtížné, protože kazašští studenti se takřka výhradně stýkají jen mezi sebou nebo s ostatními rusky mluvícími studenty a až na výjimky nenavazují bližší vztahy s Čechy. S některými respondenty jsem se potkala během vyučování na FHS, ale ve většině případů mi bližší seznámení s respondenty zprostředkoval spolužák z Běloruska, který patří k jejich sociální skupině.

Při domlouvání na rozhovoru jsem respondentům nechávala na výběr, kdy a kde chtějí rozhovor uskutečnit. V úvahu připadali veřejné prostory jako budova FHS nebo restaurace či kavárny, nebo soukromé. Většina respondentů studujících na FHS dala přednost tomu udělat rozhovor v budově FHS. Ve dvou případech jsem rozhovor dělala v kavárně a v jednom případě během návštěvy v bytě kazašských studentek. Čas byl většinou zvolen tak, aby navazoval na vyučování respondentů, protože pokud to bylo jinak, většina respondentů na domluvenou schůzku zapomněla nebo nepřišla kvůli svým soukromým aktivitám. Na některé rozhovory jsem se tak domlouvala třikrát, čtyřikrát, někdy i vícekrát.

Na počátku interview jsem - pokud jsem už tak neudělala dřív - vysvětlila respondentům téma své práce a řekla jim, čeho se budou mé otázky týkat. Dala jsem jim také na výběr, zda chtějí mluvit česky nebo anglicky. Snažila jsem se rozptýlit obavy respondentů, které se obvykle týkaly toho, že budou mluvit česky a že nebudou znát odpovědi na otázky nebo že otázky budou příliš osobní. Ujistila jsem je, že práce je anonymní. Důležité také bylo, abych získala jejich souhlas s nahráváním rozhovoru na diktafon, což se ve všech případech podařilo.

Během rozhovorů jsem se snažila držet se obvyklých zásad pro vedení polostrukturovaného interview jako je neutrální přístup k dotazovanému, který neovlivňuje jeho odpovědi, přesná a jednoznačná formulace otázek, apod. Snažila

jsem se také, aby rozhovor nebyl příliš dlouhý. Některé zajímavé informace jsem získala potom, co jsem vypnula diktafon, a bavila jsem se s respondentem nebo respondentkou o škole, apod. Tyto informace jsem zaznamenala písemně formou obsahových regist s udáním situace neřízeného rozhovoru; ačkoli jsem si nemohla dělat poznámky, dbala jsem o co nejpřesnější rekonstrukci výpovědí.

Hlavním problémem u většiny rozhovorů byl jazyk. Mateřským jazykem respondentů byla ruština, popřípadě kazaština. Češtinu se začali učit až v České republice a ovládali jí na různých úrovních ani ne tak v závislosti na délce pobytu, jako v závislosti na svých kontaktech s českou společností a ochotě studovat. Většina respondentů také uměla anglicky. Všichni respondenti si vybrali, že rozhovor bude probíhat v češtině, ale v průběhu rozhovorů si většina z nich angličtinou (nebo také ruštinou) vypomáhala a někteří střídali angličtinu s češtinou podle toho, v jakém jazyce dokázali položenou otázku zodpovědět lépe. V jednom případě přešla respondentka během rozhovoru na jednoduchou, srozumitelnou ruštinu. Během prvních rozhovorů jsem s sebou brala rusko-český slovník, ale rozhovory to nepříjemně zdržovalo.

Při přepisování rozhovorů jsem se musela rozhodnout, do jaké míry upravovat vyjadřování respondentů. Snažila jsem se, aby jejich výroky byly co nejvíc autentické, ale aby byly zároveň srozumitelné. Proto ponechávám obraty, které jsou částečně chybné a které by Čech nepoužil, ale které jsou srozumitelné a dávají smysl, protože převádět je za každou cenu do bezchybné češtiny mi připadalo násilné. Některé jazykové chyby se objevovaly u všech respondentů, což bylo dáno tím, že se jedná o rusky mluvící jedince učící se česky. Například všichni používali „říkat“ místo „mluvit“ („sejdeme se a říkáme o...“), „to nevadí“ místo „bylo/je mi to jedno“, apod.

#### 4.1.2. Zúčastněné pozorování

Další metodou, kterou jsem ve svém výzkumu využila, bylo zúčastněné pozorování. Jedná se o *styl výzkumu, ve kterém výzkumní participuje na každodenním životě lidí, které studuje*<sup>42</sup>.

*Rozhovory obsahují vždy směs toho, co je, a toho, co si o tom respondent myslí. Pozorování naproti tomu představuje snahu zjistit, co se skutečně děje.*<sup>43</sup> Pozorování mi pomohlo ověřit, zda postoje, které prezentují v rozhovorech, odpovídají skutečnému jednání respondentů.

Při pozorování jsem se zaměřovala na zdvořilostní strategie respondentů (tedy na to, jak se při mých návštěvách chovali vzájemně mezi sebou a jak se chovali ke mně, jak probíhalo vítání a loučení), na jejich konverzační stereotypy a také na určité rysy hmotné kultury, které provázejí jejich životní styl, kam bych zařadila především oblékání, oděvní doplňky, techniku (notebooky, iPody, mobilní telefony,...) a zařízení bytu. Tyto kulturní osobitosti mají souvislost s některými aspekty autoobrazu: například zdvořilostní strategie přímo souviseli s pohostinností, která je jednou z charakteristik, které si Kazaši připisují, jejich hmotná kultura a životní styl v ČR souvisí s proklamovanou touhou po osobitosti a výraznosti.

Pozorování jsem realizovala ve třech vzájemně odlišných situacích: v průběhu rozhovorů, v průběhu návštěv a v průběhu dlouhodobého opakovaného kontaktu. S dvěma respondenty jsem se setkala pouze při seznámení a v průběhu rozhovoru. Tři další respondentky bydlely společně a byla jsem u nich dvakrát na návštěvě a dva respondenty - z nichž jsem se s jedním stýkala dlouhodobě - jsem pozvala na návštěvu k sobě. S respondenty studujícími na FHS UK jsem se po celou dobu výzkumu potkávala při vyučování nebo prostorách školy.

#### 4.2. Analýza dat

Analýza dat v kvalitativním výzkumu akcentuje jiné oblasti zkoumání než v kvantitativním: snaží se o porozumění zkoumané realitě a o vysvětlení sebraných dat na základě jejich kontextuálnosti.

---

<sup>42</sup> Disman, Miroslav: Jak se vyrábí sociologická znalost, Praha: Karolinum, 2007, s. 305.

<sup>43</sup> Hendl, Jan: Kvalitativní výzkum, Praha: Portál, 2005, s. 191.

Prvním krokem při kvalitativní analýze bylo otevřené kódování dat, hledala jsem tedy, jak je zkoumaná realita tematizována. Poté jsem v návaznosti na kódování vytvořila kategorie. Na základě této analýzy jsem provedla interpretaci dat.

### 4.3. Respondenti

#### 4.3.1. Metoda výběru respondentů

Pro výběr respondentů jsem se rozhodla použít metodu sněhové koule, kdy *výzkumník zvolí jednoho nebo několik málo jedinců k interviu. Tyto osoby slouží pak jako doporučení dalších zajímavých členů populace*<sup>44</sup>. Tato metoda je užitečná zvláště když se jedná o výzkum mezi uzavřenou skupinou, což je i případ kazašských studentů. Její výhodou pro mě bylo především to, ulehčuje vyhledání vhodných respondentů a usnadňuje první kontakt s nimi.

#### 4.3.2. Kritéria pro výběr respondentů

Pro své respondenty jsem si stanovila následující kritéria: musí to být etničtí Kazaši, kteří do České republiky přijeli s programem UniPrep a v současnosti studují některou z pražských vysokých škol, je jim devatenáct až třiatdvacet let, délka jejich pobytu v ČR je minimálně rok a půl a maximálně pět let.

UniPrep je program, který zprostředkovává studentům z bývalého Sovětského svazu studium v České republice. Trvá jeden rok, během něhož se studenti učí český jazyk a připravují na přijímací zkoušky na jimi vybranou vysokou školu. Vzhledem k ceně programu (pro studenty z asijských zemí stojí 7 200 euro) se jedná o vymezení sociální - lze logicky předpokládat, že tuto částku zaplatí pouze rodiny, které na to mají finanční prostředky a které zároveň přikládají vysokoškolskému vzdělání svých dětí značnou důležitost.

V Kazachstánu jedinec končí střední vzdělávání v osmnácti letech (nebo v sedmnácti, poněvadž je možné při dobrém prospěchu rok přeskočit), proto jsem jako dolní hranici věku respondentů stanovila devatenáct let (průměrný věk,

---

<sup>44</sup> Hendl, J.: Kvalitativní výzkum, Praha, Portál, 2005, s. 152.

v němž přijíždějí do ČR, plus jeden rok studia na programu UniPrep). Horní hranice věku je dvacet tři let, což odpovídá pětiletému pobytu v Praze.

Rok a půl pobytu v ČR jsem zvolila jako minimum proto, že teprve po roce začínají Kazaši studovat na některé z vysokých škola a tedy se i pohybovat mezi Čechy, zatímco první rok svého pobytu tráví téměř výhradně s ostatními studenty z Kazachstánu a ostatních rusky mluvících zemí.

#### 4.3.3. Jednotliví respondenti

V této podkapitole představím respondenty, s nimiž jsem dělala rozhovory. K popisu používám pohlaví, věk, město původu, délku pobytu v Praze a školu, kterou studují. Dělala jsem rozhovor s deseti respondenty, kteří odpovídají výše zmíněným kritérium.

##### Respondent A

Muž, 21 let, z Astany, v Praze 1,5 roku, studoval FHS UK

Respondent A byl jediným respondentem, s nímž jsem se znala dlouho předtím, než jsme společně udělali rozhovor. Poznali jsme se krátce poté, co přijel do Prahy, a dalo by se říci, že jsme byli kamarádi. Z Prahy odjel po půlročním studiu na FHS, když neudělal zkoušku.

##### Respondentka B

Žena, 20 let, z Almaty, v Praze 3 roky, studuje FHS UK

##### Respondentka C

Žena, 20 let, z Almaty, v Praze 3 roky, studuje FHS UK

##### Respondentka D

Žena, 19 let, z Almaty, v Praze 2 roky, studuje FHS UK

##### Respondent E

Muž, 21 let, z Karagandy, v Praze 1,5 roku, studuje FHS UK

##### Respondentka F



Žena, 21 let, z Almaty, v Praze 4,5 roky, studuje FHS UK

Respondentka G

Žena, 20 let, z Almaty, v Praze 3 roky, studuje FHS UK

Respondentka H

Žena, 20 let, z Astany, v Praze 3 roky, studuje FHS UK

Respondentka I

Žena, 21 let, z Almaty, v Praze 3 roky, Vysoká škola ekonomická

Tato respondentka mi dala k dispozici dvě své seminární práce. První z nich se zabývá odlišnostmi mezi kazašskou a českou mentalitou, a druhá představuje Kazachstán.

Respondentka J

Žena, 21 let, z Almaty, v Praze 3 roky, Vysoká škola finanční a správní

Dělala jsem rozhovor ještě s třemi dalšími respondenty, kteří neodpovídají zvoleným kritériím. Každý z nich má nějakým způsobem vztah k tématu, kterým se moje práce zabývá.

Respondentka K

Žena, 24 let, z Ust'-Kamenogorska, v Praze 5 let, studuje FHS UK

Kritéria nesplňuje v jednom bodě - není Kazaškou, ale Kazachstánkou, konkrétně kazašskou Ruskou. V Kazachstáně žije od svých dvou let.

Její výpovědi použiji v práci pro komparaci etnických Kazachů a Kazachstánců.

V práci krom rozhovoru s ní použiji práci, kterou napsala pro seminář M. Turkové na FHS a kde popsala rozdíly mezi kazašským a českým životním stylem, jednáním lidí, atd.

Její seminární práci a stejně tak práce respondenky I použiji jako etnografický pramen, kde etnografická data jsou již analyzována a na jejich základě formulovány otázky a odpovědi. Obracím se k němu, neboť se týká stejné skupiny a stejného časového období.

Poslední dva respondenti pracují v UniPrepu a díky tomu jsou v každodenním kontaktu s kazašskými studenty

#### Respondent L

Muž, Čech, cca. 37 let, člen managementu UniPrepu

#### Respondentka M

Žena, původem z Kyrgyzstánu, cca 40 let, zaměstnankyně UniPrepu

#### 4.3.4. Charakteristika souboru respondentů

Z deseti respondentů, kteří odpovídají kritériím, je osm žen a dva muži.

Osm respondentů studuje na Fakultě humanitních studií Univerzity Karlovy v Praze, jedna respondentka studuje na Vysoké škole ekonomické v Praze a jedna na Vysoké škole finanční a správní. Devět respondentů studuje na státních vysokých školách, jedna respondentka na soukromé vysoké škole.

Sedm z deseti respondentů pochází z Almaty, dva z Astany a jeden respondent z Karagandy. Almaty je bývalé hlavní město Kazachstánu, v současnosti je kulturním centrem Kazachstánu. Astana je současné hlavní město.

Za rok studia češtiny a přípravy na vysokou školu na programem UniPrep dají kazašští studenti 7 200 euro. Všichni respondenti, s nimiž jsem mluvila, bydleli v podnájmech, buď sami nebo s kamarádkami či kamarády. Jak oblečení, tak i osobní věci (mobilní telefony, notebooky,...) měli poměrně luxusní. Někteří se zmiňovali o tom, že „Silvestra strávili v Paříži“ nebo že o víkendu „jedou nakupovat do Milána“. Jedna respondentka studovala soukromou školu, platí tedy školné. Ale i někteří z těch, kteří navštěvují státní vysoké školy, si výuku v určitých obdobích hradí. Např. více než polovina respondentů studujících FHS využila přinejmenším na jeden semestr program Celoživotní vzdělávání, který stojí 14 tisíc korun za semestr. Respondent L uvedl, že kazašští studenti utrácují v České republice za bydlení, oblečení, jídlo, atd. kolem 200 - 250 tisíc korun ročně. Průměrný měsíční

plat v Kazachstánu na konci roku 2008 činil přibližně 30 597 tenge<sup>45</sup>, což je v přepočtu na českou měnu cca 3 600 korun. Platit vzdělání svých dětí si tak může dovolit pouze určitá část rodin. Respondenti také zmiňovali tradici vzdělanosti ve svých rodinách. Lze tedy usuzovat, že rodiny kazašských studentů patří mezi hospodářskou a zřejmě i politickou a kulturní elitu země.

#### 4.3.5. Postoj respondentů k výzkumu

Reakce respondentů, že dělám výzkum o kazašských studentech, byly většinou kladné. Studenti vyjadřovali potěšení nad tím, že se někdo o jejich zemi zajímá. Několik z nich projevilo o mou práci hlubší zájem a ptali se, čeho přesně se týká, k jakým závěrům jsem zatím dospěla, s kolika kazašskými studenty jsem mluvila, apod.

Oproti tomu na to, že bych ráda udělala rozhovory i s nimi, studenti reagovali různě. Část respondentů okamžitě souhlasila a během rozhovoru se chovala sebejistě a bez ostychu. Druhá část - přibližně polovina - nebyla k rozhovoru příliš ochotná, což většinou souviselo s tím, že se obávali mluvit česky nebo toho, že řeknou něco nevhodného. Proto se také zajímali o to, co řekli ostatní respondenti. Ve třech případech si respondentky vyžádaly otázky předem, přičemž jedna z nich přišla na rozhovor s napsanými odpověďmi.

Nikdo z respondentů, které jsem požádala o rozhovor, mě neodmítnul. To mohlo mít souvislost jednak s tím, že nechtěli odmítnout svého kamaráda či kamarádku, která mě s nimi seznámila, a jednak s jejich zdvořilostními strategiemi. Stávalo se mi spíše, že respondent na domluvený rozhovor nepřišel nebo ho vždy na poslední chvíli zrušil. Pokud ale k rozhovoru došlo, respondenti byli v jeho průběhu velice příjemní, vstřícní a ochotní.

Během rozhovorů jsem u některých respondentů pozorovala silnou tendenci k autocenzuře. Několikrát se stalo, že se mě zeptali na to, jak odpovídali ostatní respondenti, a když jsem jim dala tuto informaci - ovšem až poté, co zodpověděli otázku, obvykle se stalo, že v souladu s ní zkorigovali své výroky. Opakovaná korekce se ukázala být jedním z příznačných rysů rozhovorů. Kazašští studenti byli také velice opatrní, co se týče výroků o Češích.

---

<sup>45</sup> <http://www.businessinfo.cz/cz/sti/kazachstan-ekonomicka-charakteristika-zeme/4/1001279/>.

## 5. Cesta za vzděláním v ČR

V této kapitole se věnuji okolnostem, které na respondenty působily před příchodem do České republiky. Zabývám se důvody, které je vedly k výběru ČR jako země studia, tím, jaké představy si o České republice vytvářeli na základě informací, které měli k dispozici, a také tím, co od svého pobytu zde očekávají a zda v ČR chtějí zůstat. Nejprve se ale věnuji programu UniPrep, který studenti absolvovali.

### 5.1. UniPrep<sup>46</sup>

UniPrep (University Preparation Program) je program, který připravuje studenty ze zemí bývalého Sovětského svazu na studium na českých vysokých školách. Tento program funguje od roku 2000 a za devět let svého trvání se ho zúčastnilo na sedm set studentů z jedenácti zemí.

Jeho vznik souvisí s činností CERGE-EI (Centrum pro ekonomický výzkum a doktorské studium<sup>47</sup>) - tato instituce se v devadesátých letech zaměřila na země bývalého Sovětského svazu a vyhledávala zde studenty, kteří by v České republice absolvovali doktorské studijní programy zaměřené na ekonomii. Předpokládalo se, že s tímto vzděláním by po návratu do svých zemí pracovali ve vysokých funkcích - kupříkladu jako ředitelé bank, ministři financí - a napomohli k hospodářskému rozvoji a k přechodu z plánované na tržní ekonomiku.

Tento plán se nicméně ukázal jako značně problematický, neboť bylo obtížné navázat na předchozí vzdělání studentů. U vzniku UniPrepu stála myšlenka zaměřit se na ty, kteří se na vysokou školu - ať už na magisterské či na bakalářské studiu - teprve chystají - a na jejichž vzdělání bude snazší navázat.

UniPrepu se může ročně zúčastnit maximálně asi sto osmdesát studentů. Zhruba polovinu studentů UniPrepu tvoří Rusové, zbytek pochází především

---

<sup>46</sup> Informace o UniPrepu jsem získala z rozhovoru s pracovníkem UniPrepu, respondentem L. Programem UniPrep se zabývala i Kateřina Bláhová ve své práci Socio-kulturní adaptace kazašských vysokoškoláků do českého prostředí. Pokud se informace kryjí, vyplývá to ze skutečnosti, že jsme se opíraly o stejné zdroje.

<sup>47</sup> Název CERGE-EI je zkratkou z anglického názvu Centre for Economic Research and Graduate Education - Economics Institute. Tato instituce poskytuje ekonomické postgraduální vzdělání a zároveň provádí výzkumy v oblasti teoretické ekonomie a hospodářské politiky. (<http://cs.wikipedia.org/wiki/CERGE-EI>)

z Kazachstánu, Kyrgyzstánu, Moldávie, Ukrajiny,... Programu se skoro vůbec neúčastní studenti z Pobaltí, což souvisí s poněkud odlišným - ve srovnání s jinými zeměmi bývalého Sovětského svazu - vývojem v tomto regionu.

Hlavní studijní náplní UniPrepu je výuka českého jazyka. Během roku by se jej studenti měli naučit na takové úrovni, aby byli schopní nejen složit přijímací zkoušky, ale i v češtině studovat. Krom toho se studenti připravují na přijímací zkoušky na jimi vybranou vysokou školu. UniPrep také pořádá různé akce, při nichž studenti sportují, poznávají ČR, apod.

UniPrep zajišťuje pro studenty ubytování na koleji Hostivař nebo na ubytovně nedaleko Divoké Šárky a většina studentů toto ubytování využívá. Studenti se mohou stravovat v menze, ale vzhledem k tomu, že mají odlišné stravovací zvyklosti než Češi, tuto nabídku příliš nevyužívají.

Studium v ČR, které UniPrep nabízí, je pro studenty z bývalého Sovětského svazu z mnoha důvodů výhodné. Velkou roli zde hraje finanční dostupnost: v České republice nejsou placené vysoké školy, ubytování i stravování je zde levnější než v zemích západní Evropy. Předpokládá se také, že díky příbuznosti češtiny a ruštiny bude pro studenty ze zemí bývalého SSSR studium v českém jazyce méně náročné než by například bylo v jazycích zemí západní Evropy. Navíc mají české vysoké školy poměrně dobrou pověst (alespoň v této oblasti) a Karlova univerzita je vysloveně prestižní. Studenti z cizích zemí mohou v ČR studovat za stejných podmínek jako čeští studenti - potřebují pouze znát jazyk univerzity, na níž studují.

Naopak vysokoškolský systém v bývalém Sovětském svazu se potýká s významnými problémy, jako například s korupcí, nedostatkem financí a zastaralostí. Tyto výhody má studium v ČR. UniPrep pak nabízí několik dalších výhod: vytváří pro studenty sociální síť, studují zde český jazyk a připravují se i jinak na studium na českých VŠ, apod. V posledních dvou třech letech se UniPrep snaží, aby se studenti od začátku svého pobytu v ČR aktivně účastnili normálního studia v českém jazyce, a proto spolupracuje s FHS UK, kde mají studenti UniPrepu možnost navštěvovat přednášky, skládat zkoušky určené pro první ročníky a získávat kredity, které se jim poté započítají do dalšího studia.

I pro Českou republiku je výhodné, aby zde studovali cizinci. Jednak to přispívá k vytvoření diplomatických a hospodářských vazeb mezi státy, protože během svého studia si studenti vytvoří k České republice určitý vztah a to se po návratu do jejich zemí projeví v jejich profesních rozhodnutích. A studenti

z bývalého SSSR, kteří získávají své vzdělání v ČR, budou pravděpodobně ve svých zemích zastávat důležité funkce. Díky tomu je pravděpodobné, že ČR bude moci v příštích letech lépe využívat východní trhy, které se rychle rozvíjejí a začínají být ekonomicky perspektivní. Krom toho samotný fakt, že na některé vysoké školy či univerzity studují cizinci, přispívá k zvýšení její prestiže.

Potom zde existují celkem jednoduché propočty: cizinci sice studují na českých vysokých školách zadarmo, nicméně zde kupují věci, které podléhají zdanění, takže není jejich studium pro ČR finančně nijak ztrátové.

O UniPrepu se studenti dozívají několika různými způsoby. Za prvé od partnerů UniPrepu, kteří jsou v jednotlivých zemích a kteří propagují vzdělávání v ČR a UniPrep. Za druhé existují školy, se kterými UniPrep spolupracuje. Pro tyto školy je prestižní, aby jejich nejlepší studenti studovali v Evropě, proto sami mají zájem, aby se studenti UniPrepu zúčastnili. Dalším způsobem je internet. A posledním, jedním z nejčastějších cest, je to, že se studenti o UniPrepu dozví od svých kamarádů, kteří už třeba v ČR studují nebo přes známé.

5.2. Důvody studia v zahraničí a výběr ČR jako země, která splňuje určité vstupní požadavky

Důvody vedoucí k migraci a k výběru konkrétního státu se promítají do jednání člověka v přijímací společnosti a do jeho postoje k ní. V tomto případě je účel migrace kazašských studentů zřejmý: do České republiky přijeli proto, aby zde získali vzdělání na českých vysokých školách.

Otázka, proč se studenti rozhodli studovat v ČR a proč právě v ČR, v sobě zahrnuje několik podotázek: Proč se studenti rozhodli studovat v zahraničí a ne v Kazachstáně? Jaké důvody je vedly k výběru České republiky? Jakou roli v jejich rozhodování hrála nabídka programu UniPrep?

Rodiny kazašských studentů jsou ve většině případů rodiny s dlouhou tradicí vzdělanosti, v nichž je považováno za samozřejmé, že dětem bude poskytnuto vysokoškolské vzdělání. Důvody, proč se rodina respondentů nebo respondenti sami rozhodují pro studium v zahraničí, souvisí většinou s úpadkem kazašského vysokoškolského systému a s prestiží studia v zahraničí. Kazašské vysoké školy - obdobně jako vysoké školy v ostatních zemích bývalého Sovětského svazu - se

v současnosti potýkají s mnoha problémy. To otevřeně přiznávají i studenti z Kazachstánu.

*No víš, proč jsem sem taky přijela? Protože moje maminka jí moc nelíbí studium v Kazachstáně na vysoké škole, protože jestli si - no, Prostě profesory mají tak malou mzdu a proto chtějí - je to jak umístit hodně studentů. Velké třídy. A prosto u nás korupce. No vot. No mě to moc mrzí, mě to nelíbí. Já jsem se taky nechtěla prostě. Jestli já to vím, tak proč by mě nedala ten - já nevím - dva kredity nebo něco. Ty body. A ona chce peníze nebo něco.*

(Respondentka D, žena, 19 let, 2 roky v ČR)

Studium v zahraničí pro Kazachy znamená, že získají vysoce ceněné vzdělání, které jim pomůže získat dobré zaměstnání a zvýší jejich společenskou prestiž.

„Studium v zahraničí“ je většinou míněno „studium v Evropě“. Evropský vzdělávací systém je pokládán za velice kvalitní a evropské univerzity mají v Kazachstánu dobrou pověst. To se týká především západní a střední Evropy, protože studium v těchto zemích je považováno za prestižní.

Rozhodnutí o studiu v zahraničí v mnoha případech nevycházelo od respondentů, ale spíš z přání jejich rodičů či rodiny. To ukazuje na velkou autoritu rodičů - a především otce - v kazašských rodinách a na jejich snahu zajistit svým dětem budoucnost - dobré zaměstnání, vysoké společenské postavení - prostřednictvím vzdělání. Vzhledem k věku respondentů - průměrně jim bývá při příjezdu do ČR kolem 18 let. Podle respondentky M zde hraje roli i soutěživost mezi Kazachy a jednotlivými kazašskými rodinami. Podle ní může být důvodem, proč pošlou rodiče své dítě studovat do Evropy, i to, že tam studuje syn či dcera jejich sousedů. Studium dítěte v zahraničí je velice prestižní záležitostí, která zvyšuje společenský status celé rodiny. V některých případech respondenti uváděli, že motivací jejich rodičů byla i touha potom, aby se jejich děti staly více samostatné a nezávislé.

Mezi mými respondenty se pouze respondent A sám rozhodnul studovat v zahraničí a to potom, co ukončil první rok studia na univerzitě v Kazachstánu.

Výběr České republiky jako země studia většinou souvisel s nabídkou programu UniPrep a s tím, že splňovala požadavky respondentů a jejich rodin, co se týče finanční a jazykové dostupnosti. Kazašské studenty do ČR lákalo i to, že zde již

studovali jejich kamarádi. Žádný z respondentů se pro studium v ČR nerozhodnul ze zájmu o zemi samotnou, svou roli zde hrály důvody praktické.

*Proč konkrétně Praha? Protože měla jsem tady mnoho kamarádů, tak proto, taky myslela jsem o Londýně, ale tam je příliš draho. Jako vzdělání i bydlení, život v Londýně je drahý.*

(Respondentka F, žena, 21 let, v ČR 4,5 roku)

Faktem mluvícím pro výběr ČR je i to, že se jedná o evropskou zemi.

*Já nevím. Opravdu nevím, protože jeden můj kámoš jel do České republiky a jeho maminka řekla, že je to šance jet do Evropy a má maminka zeptala, že... chceš jet do Česka? Já řekl: „jo, chci“. Tak jel do Česka....*

(Respondent E, muž, 21 let, v ČR 1,5 roku)

Následující citace ilustruje způsob, jakým kazašští studenti odůvodňovali své rozhodnutí: ze všech zemí, které připadali v úvahu, ČR nejlépe splňovala požadavky respondentů.

*Měla jsem kamarádku, která studovala tady rok přede mnou. (...) Ona taky přijela přes UniPrep a teďka studuje na VŠE. Já jsem chtěla studovat za hranicemi. Nejdřív jsem chtěla studovat v Moskvě, protože tam je taková univerzita MGU. Ale tatínek řekl, že nemůžu jít, protože tam jsou skíni.(...)*

*A taky ještě chtěla jít do Londýna, ale mohla bych ztratit dva roky na Foundation. Tak kamarádka řekla mi - pojď do Prahy, tak teďka jsem tady.*

(Respondentka H, žena, 20 let, v ČR 3 roky)

V této výpovědi se objevují dva další důvody: dobrá pověst České republiky co se týče tolerance k cizincům a snaha vystudovat vysokou školu za co nejkratší dobu. Pro kazašské studenty je důležité nejen získat kvalitní vzdělání, ale i věk, v němž toto vzdělání získají, přičemž každý rok hraje svou roli.

Hlavní motivací kazašských studentů (či jejich rodičů) byla ale zřejmě nabídka programu UniPrep. O tomto programu se rodiče respondentů většinou dozvěděli od známých, kteří pro UniPrep pracovali nebo jejichž děti už studovali v ČR.



Dotaz: *A jak to tvojí mamku napadlo, abys sem jela studovat?*

*Já nevím. Prostě... Vím! Je to přes mou velkou rodinu. Prostě máme nějaký taký mladší bráchu, tak. Moje babička má taky bratrance nebo něco podobného. A babičkyny dvě dcery a u toho bratrance byl, no, kolem dvou tří synů a manželka jednoho z nich má tetu, která pracuje s tím UniPrepem. UniPrep je to ta jazyková škola v tom roce jsme tam studovali spolu s respondentem A. A tak ona o tom dozvěděla a říkala, že můžeš jít tam.*

(Respondentka H, žena, 19 let, v ČR 2 roky)

Díky programu UniPrep se stalo studium v ČR do jisté míry módní záležitostí.

*Nevím. Prostě to bylo populární. Všichni o tom mluvili, že Praha krásné město, výborné vzdělání a tak dále. Prostě to bylo tak a do toho moji rodiče chtěli, abych studovala někde v zahraničí, stejně jako moje sestra. Ale bylo mi jedno kde. Prostě jelo sem se mnou hodně kamarádů také z mé školy, byli jsme všichni spolu, ten program byl dobrej, jako by učili jsme ten jazyk.*

(Respondentka F, žena, 21 let, v ČR 4,5 roku)

Studium v ČR se u většiny respondentů jeví jako kompromis mezi snahou získat kvalitní a prestižní evropské vzdělání a snahou získat toto vzdělání za přijatelnou cenu.

Zjednodušeně se dá říci, že většina respondentů odpovídá „modelu“, podle něhož mají oba jejich rodiče nebo i všichni prarodiče vysokoškolské vzdělání a je zřejmé, že svému dítěti poskytnou to nejkvalitnější vzdělání, jaké bude dostupné, aby mu tak zajistili budoucnost. Stejně tak je i zřejmé to, že rodina na to bude mít finanční prostředky. Jednotliví respondenti se od tohoto modelu v některých podrobnostech odchylovali.

Důvody, které studenty vedou k výběru jednotlivých škol, jsou mnohem pestřejší. Motivací může být zájem o daný obor, uplatnění do budoucna a prestiž daného oboru, což spolu souvisí - týká se to především technických oborů, ekonomie nebo například politologie, ale relevantní je i to, jakou má škola pověst, co se týče tolerance učitelů k zahraničním studentům.

*A ještě chtěla jsem studovat JENOM na Karlově univerzitě.*

*Dotaz: To má tak dobrou pověst?*

*Šla jsem na internet a našla jsem informace o Karlově univerzitě, tam všechno bylo napsáno tak hezky, že Karlova univerzita byla založena v 1348 Karlem IV.*

*(Respondentka H, žena, 20 let, v ČR 3 roky)*

### 5.3. Představy o ČR

Zmiňovala jsem už, že žádný z respondentů se pro studium v České republice nerozhodnul z náklonnosti k zemi samotné. Představy o ČR a o české společnosti, které měli před svým příjezdem, byly většinou velice vágní. Vzhledem k velikosti ČR a vzhledem k její vzdálenosti od Kazachstánu se dá říct, že utvoření konkrétních představ je pod jejich rozlišovací schopnosti.

Co se týče informací o české kultuře, o českých dějinách, apod., věděla naprostá většina z mých respondentů o ČR pouze to, že hlavním městem je Praha, že se jedná o stát ležící ve střední Evropě, že „Česko je krásná země“ - tedy skoro nic. V jednom případě respondent zmínil obchody nazvané „Praha“, ve kterých se prodávalo české sklo. Pouze jedna respondentka se poté, co se rozhodla jet do ČR, snažila zjistit něco o tomto státě.

*Dotaz: Co jsi věděla o Česku, krom toho, že máme hlavní město Prahu?*

*No, něco z historie, určitě, přečetla jsem na internetu. A co víc... A věděla jsem, že to je prostě centrální Evropa.*

*(Respondentka F, žena, 21 let, v ČR 4,5 roku)*

Další respondent popsal svojí představu o ČR následujícími slovy:

*Ne, já jsem tady nebyl, ale slyšel jsem o Česku hodně věcí dobrých. Například...v mém rodném městě, v Karagandě, je hodně obchodů, které se*

*nazývají Praha. Tam je jenom sklo, české sklo, suvenýry. A slyšel jsem trochu české hudby a tak já nevím co...*

(Respondent E, muž, 21 let, v ČR 1,5 roku)

Pro většinu respondentů byli pro utváření představy o ČR a o české společnosti stěžejní informace, které mají od členů své rodiny nebo od svých známých či přátel.

Někteří z nich ČR kdysi navštívili nebo zde dokonce bydlí.

*Před dvaceti lety babička byla v Praze a to jí moc líbilo. Tak věděla jsem, že tady jsou moc Kazaši a řekli mi, že český jazyk není složitý. A že můžu znát ho.*

(Respondentka H, žena, 20 let, v ČR 3 roky)

*... A ještě kamarádka mé tety, už tady bydlí už možná deset let a říkála, že tady je všechno dobře a všeho má ráda, tak...*

(Respondent E, muž, 21 let, v ČR 1,5 roku)

K těmto informacím patří i rady, jak se mezi Čechy chovat. Hodně z nich se týká používání ruského jazyka.

*Když jsem se chtěla odjet do Prahy, mě všichni moji říkali, že nemluv rusky, protože tam se to nelíbí... Prostě všichni, všichni starší lidi mě to říkali. No jako kolem čtyřiceti a padesáti let. Všichni moji tety a tak dále.*

(Respondentka D, žena, 19 let, v ČR 2 roky)

#### 5.4. Plány do budoucnosti

Většina respondentů do ČR přijela s očekáváním, že zde získá vysokoškolské vzdělání, popřípadě nějakou praxi. Někteří chtějí studovat i v jiných evropských zemích, ale naprostá většina z nich mluví o tom, že se potom vrátí do Kazachstánu. Z deseti respondentů, s nimiž jsem uskutečnila interview, byl pouze jeden rozhodnutý se do Kazachstánu nevrátit a - i když nevyklučoval, že bude možná v budoucnosti žít v některé jiné evropské zemi - chtěl zůstat v České republice.

Respondentka J pokládala touhu po návratu do vlasti za rys charakteristický pro kazašské studenty.

*Je takové rozlišení, že jestli třeba ty z Ruska, ty jedeš do Česka, do České republiky a pak tady zůstaneš. Jako pracovat, bydlet, ale hodně Kazachů se vrátí domů. Je taková naše odlišnost. Protože tady spoustu studentů, no to víš, z Ruska, z Kazachstánu, ale Kazaši se vrátí domů, vracejí se domů a z Ruska ne. Rusi ne. Já nevím proč, protože naši předkové ozvi se nás. Nebo... Já nevím, jak to říct. My vrátíme se.*

(Respondentka J, žena, 21 let, v ČR 3 roky)

Naprostá většina respondentů pokládá svůj pobyt v České republice za přechodné období, což se odráží i na jejich společenském životě zde, na zájmu o českou kulturu a o úspěšnou adaptaci.

Důvodů, proč respondenti neplánují zůstat v ČR, je několik. Jedním z nich je skutečnost, že jejich rodiny jsou v Kazachstánu, takže je k návratu motivuje stesk po rodině, touha být se svými příbuznými a vědomí zodpovědnosti vůči rodičům, kteří budou ve stáří odkázáni na jejich péči. Tento důvod souvisí jak se silnými vazbami v kazašských rodinách, tak i s nízkým věkem respondentům. Stesk po rodině se prolíná se steskem po Kazachstánu. Studenti si často uvědomují jeho problémy a ekonomický potenciál a chtějí přispět k jeho budoucímu hospodářskému rozvoji. Někteří z nich mají v Kazachstánu zajištěné budoucí zaměstnání - například v rodinném podniku.

## 6. Kazašští studenti v Praze - vymezující se sociální skupina

To, zda kazašští studenti v ČR utvářejí sociální skupinu a jak, nakolik zůstávají uzavření ve své komunitě a intenzita jejich komunikace s majoritní společností závisí jak na vnějších podmínkách - okolnostech jejich příjezdu, možnostech, které jim nabízí studium na UniPrepu, apod. - tak na jejich jednání v nově vzniklé situaci pobytu v cizí zemi.

### 6.1. Okolnosti příjezdu do ČR a prvních měsíců pobytu

Skupina kazašských studentů, na kterou jsem se ve své práci zaměřila, přijela do ČR s programem UniPrep. Na českých vysokých školách začali kazašští studenti studovat až po jeho absolvování - to znamená v druhém roce svého pobytu.

S programem UniPrep do České republiky každoročně přijíždí přibližně sto sedmdesát studentů z bývalého Sovětského svazu. Spojuje je nejen stejná minulost v rámci SSSR, ale i stejný jazyk a stejná nebo podobná sociální zkušenost. Kazašští studenti mezi nimi tvoří druhou největší skupinu (Nejpočetnější jsou Rusové. Jedná se o vymezení národnostní, spadají se tedy mimo jiné i Rusové žijící v Kazachstánu.).

Studenti UniPrepu jsou díky výuce na UniPrepu a díky společnému ubytování (v prvním roce si většina studentů nezařizuje bydlení individuálně, ale využívají společných ubytoven - jedná se o kolej na Hostivaři a ubytovnu nedaleko Divoké Šárky, které UniPrep nabízí) v každodenním kontaktu, logicky vytvářejí sociální skupinu, v jejím rámci navazují přátelství a kamarádství. Podle Simmelova pravidla *vnitřní soudržnost skupiny je odvislá od míry vnějšího tlaku*<sup>48</sup>. Studenti UniPrepu jsou po příchodu do ČR postaveni do situace, kterou prožívá každý emigrant po příchodu do cizí země. Při kontaktu s majoritní společností prožívají kulturní šok, nerozumí jazyku, ani jednání lidí. Lidé z postsovětských zemí mají podobnou mentalitu (existuje dokonce poněkud ironický termín „homo sovieticus“ jako označení lidí ze Sovětského svazu a sami respondenti ho zmiňovali), a proto bývají jejich dojmy z ČR a z Čechů podobné. Například ve většině zemí bývalého

---

<sup>48</sup> Eriksen, Thomas Hylland: Antropologie multikulturních společností (Rozumět identitě), Praha: Triton Praha/Kroměříž, 2007, s. 73.

Sovětského svazu je smrkání na veřejnosti považováno za neslušné, zatímco v České republice je zcela normální.

Studenty UniPrepu spojuje i to, že řeší stejné problémy spojené s životem v cizině. Musí si vyřizovat víza, připravit se na přijímací zkoušky, vybrat školu, na které budou studovat,... Svou roli také hraje stejná společenská zkušenost během prvního roku pobytu v ČR. Studenti tráví čas především mezi sebou a jejich kontakt s Čechy - s výjimkou těch, kteří pracují v UniPrepu (a ti jsou pro komunikaci se studenty z bývalého Sovětského svazu vybaveni jak jazykově, tak i zkušenostmi s jejich kulturou) - prakticky nulový. Omezuje se na objednávání v restauracích, placení v obchodech, na návštěvy cizinecké policie.

V průběhu prvního roku pobytu v ČR je tlak na to, aby se studenti učili češtině a komunikovali v ní, ve skutečnosti poměrně malý. Jejich jazyková vybavenost je tak v době, kdy začínají studovat na vysokých školách, závislá pouze na tom, jak byli během předchozího roku ochotní se učit česky. Vzhledem k tomu, že se jedná o skupinu lidí, jejichž průměrný věk je osmnáct let a kteří se ve většině případů poprvé ocitli mimo dohled svých rodičů, nad učením často převáží jejich individuální zájmy, takže mnoho respondentů mi rok, kdy studovali na UniPrepu, popisovali jako „nekonečnou párty“.

Do bližšího kontaktu s Čechy se studenti dostávají až v druhém roce svého pobytu, kdy už mají vytvořené své zázemí. Při navazování kontaktů s českými studenty musí obě skupiny překonávat kulturní a jazykovou bariéru, nemluvě o problémech spojených s rasismem<sup>49</sup> a s negativním postojem vůči ruskému jazyku. Kamarádství s českými studenty je mnohem komplikovanější než se stýkat jen v rámci skupiny kazašských či ostatních rusky mluvících studentů, kterých je na českých vysokých školách poměrně hodně (příčemž samozřejmě jenom menší část z nich přijela s UniPrepem).

Studium v UniPrepu tak na jednu stranu mírní kulturní šok a usnadňuje adaptaci, na druhou stranu se díky němu kazašští studenti od začátku svého pobytu pohybují v rámci své sociální skupiny, z níž většina z nich nevyjde po zbytek svého pobytu v ČR. Toto specifikum může pomoci porozumět mnoha zvláštním rysům skupiny absolventů UniPrepu - včetně kazašských studentů.

---

<sup>49</sup> Respondenta A napadli v druhém roce jeho pobytu dva skinheadi. Podařilo se mu ubránit.

## 6.2. Sociální skupiny, s nimiž se kazašští studenti v ČR identifikují

Mladí Kazaši studující v ČR se identifikují se dvěma vrstevnickými skupinami, z nichž jedna je podmnožinou druhé. První, užší skupinou jsou kazašští studenti. Druhou, značně početnou, tvoří všichni rusky mluvící studenti. Obě tyto skupiny jsou tvořené vrstevníky.

Toto rozlišení není tak docela přesné, zvláště co se týče druhé skupiny, kterou tvoří studenti mnoha národností - Rusové, Kyrgyzové, Uzbekové, Bělorusové, Ukrajinci, atd. Existují zde skupiny, které se nachází na pomezí obou skupin - například Rusové pocházející z Kazachstánu. Stupeň identifikace s první a druhou skupinou je různý a závislý od jednotlivců.

Mimo komunitu rusky mluvících studentů si Kazaši hledají přátele mezi Čechy nebo jinými cizinci poměrně výjimečně.

### 6.2.1. Skupina kazašských studentů

Identifikace s ostatními kazašskými studenty má přirozeně přednost před identifikací s ostatními rusky mluvícími studenty. Podle Eriksena je pro identifikaci klíčové rozpoznání podobnosti s někým a odlišnosti vůči někomu jinému<sup>50</sup>. Podobnosti, které kazašské studenty spojují, jsou nasnadě: stejná kultura, stejná národnost, příslušnost ke stejnému státu, stejný jazyk, podobný fyzický vzhled, často stejné náboženství (v Kazachstánu je nejrozšířenějším náboženstvím islám), příslušnost ke stejné sociální vrstvě,... Totéž je zároveň odlišuje od českých a v některých případech (fyzický vzhled, náboženské vyznání, kazašská národnost, kulturní kořeny) i od ostatních rusky mluvících studentů.

Podle respondentů, s nimiž jsem dělala rozhovory, se kazašští studenti jako skupina vyznačují silným pocitem sounáležitosti a vzájemné solidarity. Zmiňovali se o tom v souvislosti s patriotismem, který pokládají za charakteristický rys kazašského národa.

Respondentka H podává možná poněkud zidealizovaný obraz kazašské soudržnosti:

---

<sup>50</sup> Eriksen, Thomas Hylland: Antropologie multikulturních společností (Rozumět identitě), Praha: Triton Praha/Kroměříž, 2007, s. 68.

*Já nevím, možná je u nás taková výchova. My jsme velmi vlastenečtí. Kazach Kazachu vždy pomůže. Kdyby cokoliv, vždy pomůže. I kdyby byli nepřátelé... If you are enemies // kdybyste byli nepřátelé/, stejně druh druhu pomůže. (...) Nás mnoho, v Anglii, v Americe, ve Francii... Oni rádi řeknou, že jsou z Kazachstánu. Já Kazach, já Kazaška. Radují se tomu. (...)*

*Například, jestli nikoho neznám například ve Francii, je to jedno - zavolám, řeknu: „já Kazaška, jedu k tobě na návštěvu“. Prostě se s ním setkám a ukáže mi Paříž, například... Je to snadné, samozřejmě. „Ty jsi Kazaška, já ti pomůžu a všechno ukážu, přijdi, přijed.“*

(Respondentka H, žena, 20 let, 3 roky)

Pocit příslušnosti ke skupině Kazachů má mnoho různých projevů. Na oslavu kazašských svátků pořádá oficiální akce kazašské velvyslanectví. Před třemi lety - předtím, než jsem začala svůj výzkum mezi kazašskými studenty - jsem se jedné takové akce zúčastnila. Pozval mě kamarád, který se později stal respondentem A. Jednalo se o Den republiky, který se slaví 25. října. Tuto příležitost zároveň kazašské velvyslanectví využilo k posílení diplomatických vztahů mezi Kazachstánem a Českou republikou, takže se oslavy, která se konala v hotelu Hilton, účastnilo i několik Čechů, vesměs politiků. Ostatní hosté byli Kazaši, kterých bylo několik set a velkou část z nich tvořili právě studenti.

Oslava začala proslovem kazašského velvyslance v ruštině, v němž mluvil o nadějném ekonomickém vývoji Kazachstánu, o jeho slibné budoucnosti a o spolupráci mezi Kazachstánem a Českou republikou. Dále byl na pořadu koncert, kvůli kterému do Prahy přiletěl přední kazašský klavírista a přední kazašská houslistka, a akce končila rautem. V hotelu byly rozvěšeny fotografie kazašských měst a krajiny.

V současnosti se ale studenti podle svých slov těchto oficiálních oslav příliš neúčastní, protože bývalý velvyslanec zemřel loňského roku a nový velvyslanec *se nám tak nelíbí jak ten minulý, protože my ho nevíme, my ho neznáme, on nás nezná, nic s ním společného nemáme* (Respondentka J, žena, 21 let, v ČR 3 roky).

Většinou svátky slaví spolu tak, že uspořádají „Kazach-párty“. Tyto „Kazach-párty“ se údajně konají přibližně jednou, dvakrát za měsíc a i když se jich mohou účastnit i jiní studenti než jen kazašští, nebývá to zvykem. Respondentka D „Kazach-párty“ popsala takto:



*No a máme takový zvyk tady, že děláme takový „Kazach-párty“, je to na noc jsme v nějakém klubu všichni, bavíme se všichni, napijeme se a každý potom dělá, co chce, prostě. A tak je tě „Kazach-párty“, dvacátého druhého bude, devátého...*

(Respondentka D, žena, 19 let, v ČR 2 roky)

Společenský život kazašských studentů a jejich vzájemné kontakty jsou podle respondentů mnohem intenzivnější, než je běžné například u Čechů. Večery tráví v klubech nebo zajdou do kina, na procházku. Ve většině případů spolu kazašští studenti také bydlí - ve dvou či ve třech si pronajmou byt. Časté návštěvy mezi kamarády jsou normou.

*Například - já bydlím v centru - a když některý z mých kamarádů prochází centrem, tak mi zavolá, a já jim připravím čaj, něco sladkého a oni jdou ke mně domů a tak mluvíme, bavíme.*

(Respondentka C, žena, 20 let, v ČR 3 roky)

#### 6.2.2. Komunita rusky mluvících studentů

Podle Bittnerové jedinci v cizí zemi reagují na setkání s cizí kulturou uvědoměním si vlastní jinakosti, což jednak *utvrzuje a zároveň posiluje vědomí odlišné identity*<sup>51</sup>, a jednak to *může směřovat k inklinaci a preferenci kontaktů a vazeb nejen s lidmi stejné identity, ale také s lidmi z jejich pohledu „blízké“ identity*<sup>52</sup>. Ve svých sociálních kontaktech se žádný z kazašských studentů neomezoval pouze na Kazachy. Všichni - ve větší či menší míře - uvedli, že se stýkají i s ostatními rusky mluvícími studenty. S nimi se Kazaši identifikují v různé míře. Jednu krajnost představovali respondenti, kteří dávali přednost spíše studentům z Kazachstánu, ale i ti se s ostatními ruskými mluvčími stýkali alespoň v rámci své školy. Druhou krajnost mi nevědomky ukázala respondentka G, která na otázku, jestli se stýká s cizinci, odpověděla, že ne, a když jsem se jí zeptala na ostatní rusky mluvící národnosti, udivilo ji, že je pokládám - ve vztahu k ní - za cizince.

<sup>51</sup> Bittnerová, Dana: Sebepojetí etnik v „otevřené“ české společnosti, s. 5 - 13, in Kdo jsem a kam patřím?, Praha: SOFIS, 2005, s. 10n.

<sup>52</sup> Tamtéž, s. 11.

Místem, kde se kazašští a další rusky mluvící studenti seznamují, potkávají a společně komunikují, je často škola. Zde si utváří sociální skupinu, která si formuje sociální síť, díky které získávají podstatné informace o studiu, pomoc s učením, atd. Zmiňovala jsem už kolegu z Běloruska, který mi zprostředkoval první kontakty s kazašskými studenty díky tomu, že patřil k jejich sociální skupině a v rámci FHS znal nejen všechny kazašské, ale i většinu (pokud ne všechny) rusky mluvící studenty. A ti se - ve většině případů - zase znali vzájemně mezi sebou.

Taková míra identifikace a šířka sociálních kontaktů si žádá vysvětlení. V rámci rozhovorů jsem se na to ptala respondentů. Nejčastějšími důvody, které uváděli, byla stejná sociální zkušenost a stejná či podobná mentalita, díky které mají témata, o nichž se mohou bavit, mají stejný způsob trávení volného času, atd.

*...jakoby s těmi rusky mluvícími pocházíme jakoby z jednoho toho prostoru a máme jakoby ten podobný mentalitét... Mentalitu podobnou máme, jakoby rozumíme, když o něčem diskutujeme, rozumíme, co kdo myslí, takže to tak není s těmi ostatními z jiného jazykového prostoru.*

(Respondentka F, žena, 21 let, v ČR 4,5 roku)

Někteří z nich se v této souvislosti zmiňovali o „sovětské mentalitě“.

*/Vídám se/ se všemi, kdo mluví rusky, kdo je jako z bývalého Sovětského svazu, protože máme skoro stejnou mentalitu a chápeme dobře.*

(Respondentka C, žena, 20 let, v ČR 3 roky)

Respondenti většinou chápali soudržnost mezi rusky mluvícími studenty jako samozřejmou. Člověku zvenčí se jeví poněkud nepochopitelná, zvláště pokud chápe státy bývalého SSSR jako izolované jednotky, které byly násilně spojeny do jednoho státu. Ve skutečnosti ale společná minulost, ruština, která má v bývalém Sovětském svazu - podobně jako v západních zemích angličtina - funkci mezinárodního jazyka, jímž se lze vždy a všude dorozumět, a podobné rysy v kulturách jednotlivých národů tvoří silné integrující faktory. Mezi podobné rysy v jednotlivých kulturách patří například větší role rodiny v životě jednotlivce než je běžné v západní a střední Evropě, tradice pohostinnosti, užší zóny osobního kontaktu (což se projevuje i v tom, že obvyklým pozdravem - i mezi kazašskými studenty - je polibek

na tvář), apod. Proto pro kazašské studenty „my“ často znamená „my ze zemí bývalého Sovětského svazu“.

Za zmínku stojí i další projev soudržnosti této skupiny, který je zároveň tak trochu její příčinou. V současnosti se velká část komunikace - především mezi mladými lidmi - odehrává prostřednictvím internetu. Kromě skypu, ICQ, apod. jsou k dispozici webové stránky, na nichž si lidé vytvářejí své profily, píšou zde o sobě, dávají tam své fotografie, navazují „přátelství“ - buď ryze virtuální, nebo s lidmi, s nimiž se přátelí i v realitě - a komunikují se svými „přáteli“. Patrně světově nejznámější takovou stránkou je [www.facebook.com](http://www.facebook.com). V rusky mluvícím světě existuje obdobná stránka [www.vkontakte.ru](http://www.vkontakte.ru), která má všechny mnou zmiňované funkce. Je v ruštině, a protože si zde vytvářejí své profily pouze lidé z rusky mluvících zemí, vytváří komunitu lidí z bývalého SSSR. Na této stránce má svůj profil většina mých respondentů (ne-li všichni), stejně tak, jako tam má profil většina ostatních rusky mluvících studentů studujících v ČR (a kdekoli jinde). To jim umožňuje být neustále v kontaktu, neboť připojení na internet je pro studenty dnes naprosto běžné.

Rusky mluvící studenty spojuje i to, že sdílí stejné kulturní znalosti. Například většina rusky mluvících studentů - včetně kazašských - bude vědět, co je to skupina Kino nebo Splín nebo zpěvačka Zemfíra, zatímco pro většinu mladých lidí ze střední a západní Evropy to budou zcela neznámá jména.

### 6.3. Vztah k Čechům

Většina respondentů (sedm z deseti) si během svého pobytu v ČR nenašla žádné přátele, ani kamarády mezi Čechy - respektive mezi českými studenty, protože hlavní místo, kde kazašští studenti přichází do kontaktu s českou společností, je škola.

Důvodů bylo podle respondentů hned několik.

Často zmiňovali jazykovou bariéru. Česky se studenti většinou naučí natolik, aby byli schopní číst knihy a studovat v češtině, ale do situace, kdy musí mluvit česky, se mimo školu dostávají málokdy a řada z nich cítí ostych, když mají česky vyjádřit.

*V univerzitě mám opravdu problém mít nějaký vztah mezi Čechami, je to můj problém.*

Dotaz: *Proč myslíš?*

*Bojím se říct něco v češtině, je to pro mě takový bariér v jazyce.*

(Respondentka G, žena, 20 let, v ČR 3 roky)

Dalším důvodem byly odlišné kulturní znalosti a společenské zkušenosti, kvůli kterým mívají pocit, že si s Čechy nemají co říct. Někteří respondenti zmiňovali, že i když se seznámili s nějakým Čechem, tak se mohli bavit pouze o škole a jiná témata k rozhovoru nenacházeli.

*Jakoby bohužel za těch pět let nemám hodně českých kamarádů. Možná nemám vůbec české kamarády. Mám nějaké známé, ale kamarády bohužel ne, nevím proč. Prostě se tak stalo. Vždy snažíme být nějak jakoby držet se pospolu, jak z Kazachstánu, tak ty rusky mluvící. Ten jazykový bariér stejně máme až dodnes, ale je často takový problém, že prostě nemám co říct. Ne, že jakoby nemám, jak to říct, ale prostě nemám, co říct. Ne, že by proto mě někdo nelíbil, ale já nevím proč.*

(Respondentka F, žena, 21 let, v ČR 4,5 roku)

Svou roli hrálo i to, že studenti jsou obvykle vytíženi kontakty uvnitř své skupiny, takže Čechy „nepotřebují“, jak to někteří respondenti formulovali. Někteří kazašští studenti říkali, že neví, proč s českými studenty nenavazují kontakty, že se to zkrátka tak stalo.

*Bud' pro ně nejsme zajímaví my, nebo oni pro nás nezajímaví. Já nevím, proč se nekamarádíme...*

(Respondentka H, žena, 20 let, v ČR 3 roky)

To jsou důvody, které mi respondenti řekli. Zřejmě existují i další důvody, které nezmínili, protože jim to nepřipadalo zdvořilé. Tomu napovídá situace, kterou jsem zažila během své návštěvy u respondentek. Přišla jsem k nim společně s kolegou z Běloruska. Protože jedna z Kazašek měla problémy s vízem, bavili jsme

se - většinou v ruštině - o těžkostech s vyřizováním víz a cizineckou policií. Debatu uzavřel povzdech: „Češi“, pronesený naprosto jednoznačným tónem. Všichni přikyvovali přesně do momentu, kdy si uvědomili, že jeden příslušník českého národa s nimi sedí u stolu.

Pokud už se některý z respondentů s českými studenty stýkal, považoval je pouze za známé, s nimiž se pozdraví ve škole, mohou spolupracovat při vyučování, ale s kterými „nikdy nebude chodit do hospody“.

Pouze tři respondenti se snažili o navázání bližších vztahů s Čechy.

První z nich respondent A si našel několik kamarádů včetně mě a řekl, že při svém kamarádství s Čechy často narazil na nepochopení pramenící z jiné kultury.

*Mám tady v Čechách ty a Ondřej a ještě některý lidi Čechy, a kdo bydlel v Čechách, a já jich nazývám svými kamarády, ale já chci je pozvat do domu (...) a všichni se velmi jako „proč ty mě chceš pozvat na svůj byt? a tak dále“. Já jsem řekl „to je na večeri, to je normální“ a někteří to nerozuměli, protože máme jinou mentalitu.*

(Respondent A, muž, 21 let, v ČR 1,5 roku)

Respondentka I si našla kamarády mezi studenty na VŠE. Když jsem jí řekla, že je jedna z mála respondentů, kteří si našli přátele mezi Čechy, reagovala udiveně.

*(...)Mám přátele... Už bydlím tady třetí rok, jak můžu kamarádit jenom se svými? To je divoký, že nemají žádného Čecha jako známého.*

(Respondentka I, žena, 21 let, v ČR 3 roky)

Respondent E byl mezi kazašskými studenty výjimkou. Během rozhovoru mi řekl, že není „standardní Kazach“, že nemá rád Kazachy a nelíbí se mu kazašská mentalita, a že chce zůstat v ČR. Nepřekvapí proto, že měl jen málo kamarádů mezi Kazachy, ale jeho dva nejbližší přátelé byli Češi.

*Já myslím, že není mnoho /českých kamarádů/, myslím, že tak pět, ale mám dva kamarády velmi blízké pro mě. Tak já můžu říct, že oni jsou moje druhá*

*rodina tady. Protože všechno, co mám, všechny problémy, které mám, oni vždycky a všude pomohou ty problémy řešit...*

(Respondent E, muž, 21 let, v ČR 1,5 roku)

Respondenti, kteří si hledali a našli české kamarády, byli v době rozhovoru v ČR ve dvou případech rok a půl a v jenom případě tři roky. Na základě toho lze usoudit, že navazování kontaktů s českou společností nezávisí na délce pobytu a ani příliš na schopnosti se domluvit česky, jako především na ochotě vyjít ze své sociální skupiny.

## 7. Autoobraz kazašských studentů

V předcházejících kapitolách jsem se zabývala důvody, proč si kazašští studenti vybírají jako zemi studia právě Českou republiku, dále jsem sledovala, co očekávají od svého pobytu zde, a konečně sociálními kontakty, které zde navazují. Snažila jsem se také charakterizovat skupinu kazašských studentů z hlediska jejich sociálního původu. V této kapitole se budu věnovat vlastnímu tématu bakalářské práce, autoobrazu kazašských studentů, který si kazašští studenti utvářejí v situaci pobytu v ČR a jímž se představují svým vrstevníkům z řad českých studentů jako kulturně osobitá a společensky svébytná skupina.

Autoobraz, jímž se kazašští studenti prezentovali, se dá rozdělit do dvou rovin. První z nich vychází z identifikace kazašských studentů jako příslušníků kazašského národa. Jednotlivé segmenty této roviny autoobrazu, které respondenti sdělují jako charakteristiku sama sebe a své skupiny, vztahují zároveň na celý kazašský národ. Ve svém pojetí i v hostitelské zemi jsou a zůstávají integrální součástí společnosti, z níž vyšli. Tak se také prezentují.

Druhá rovina autoobrazu vychází z identifikace kazašských studentů jako příslušníků vrstevnické skupiny dočasně žijící v hostitelské zemi - České republice. Jednotlivé segmenty této roviny autoobrazu zaznamenávají změny v postojích a názorech respondentů, k nimž došli vlivem pobytu v ČR a kontaktu s českou společností, a které současně pocítují jako svou skupinovou charakteristiku.

Autoobraz kazašských studentů jsem rozdělila na jednotlivé segmenty. Ty ovšem nejsou nijak autonomní. V rámci možností se pokusím upozornit na jejich vzájemnou provázanost.

### 7.1. Autoobraz kazašských studentů jako členů kazašského národa

Na první rovině autoobrazu se kazašští studenti poměrně shodovali. Za nejtypičtější rysy kazašského národa považovali pohostinnost a patriotismus. Kazašskou společnost charakterizovali jako kolektivistickou, s velkým významem rodiny a osobních styků. Jeden z principů, na jehož základě se kazašská společnost

organizuje, má být úcta ke starším lidem a autoritám. Podle respondentů jsou Kazaši ambiciózní, cílevědomí lidé, kteří chtějí být pro ostatní společnost nepřehlédnutelní a v souladu s tím se sebezprezentují. Tuto charakteristiku vztahují respondenti i sami na sebe a z ní vysvětlují i své chování a jednání.

Výpovědi jednotlivých respondentů se lišily v tom, nakolik studenti zdůrazňovali jednotlivé charakteristiky a jak je hodnotili. Obvyklé bylo pozitivní zhodnocení autoobrazu kazašského národa s kritickými výhradami k některým segmentům, ale objevily se i extrémní postoje: respondent E prezentoval autoobraz kazašského národa víceméně negativně a zcela se odmítnul s ním ztotožnit.

#### 7.1.1. Pohostinnost

Na prvním místě mezi vlastnostmi, které kazašští studenti zařadili do autoobrazu kazašského národa, stále pohostinnost.

Respondentka I ve své seminární práci napsala o pohostinnosti následující:

*Odedávna byla charakteristickým rysem kazašského národa pohostinnost. Hostům se dostalo vždy vlídného přijetí, byli posazeni na nejčestnější místo, pohoštění tím nejlepším, co bylo v domě. Každý poutník, který se vydal na cestu, věděl, že bude mile a pohostinně přijat na jakémkoli místě. (...)*

*Snaha o důstojné přijetí a pohoštění lidí je jednou z dávných tradic kazašské kultury.*

(Respondentka I, žena, 21 let, v ČR 3 roky, seminární práce)

Pohostinnost kazašského národa vidí jako rys, který je hoden obdivu, i jako závazek, který má vždy kladnou konotaci.

Z toho vychází mnoho norem a zvyklostí. Host nejen že sedí na čestném místě, ale je mu nabízeno i nejlepší jídlo v obrovském množství. Pokud se mu něco líbí v domě hostitele, může si to vzít (pochopitelně v rámci určitých mezí). Podle respondentů tradice pohostinnosti určuje ráz mnoha dalších společenských příležitostí, jako jsou oslavy svátků a různé slavnostní příležitosti (svatby, soukromá výročí, narozeniny,...), které se neobejdou bez nákladných hostin a vzájemné výměny darů.



Týká se to i návštěvy restaurace.

*No, tak měli by znát /lidé o Kazachstánu/, že když je někdo pozve někam do restaurace, tak bude za ně platit určitě, protože jsou hosté, a Kazaši jsou mezi těmi středoasijskými národy nejvíc pohostinní. Jako když například přijde někdo k nám domů, dáváme všechno, jakoby všechno na stůl,...*

(Respondentka F, žena, 21 let, v ČR 4,5 roku)

Během svého výzkumu jsem byla dvakrát na návštěvě u respondentek. Jejich chování odpovídalo tomu, co studenti říkali během rozhovorů. Poprvé bylo chování respondentek formálnější: provedly mě bytem, ukázaly mi fotografie své rodiny, videa o Kazachstánu a fotografie kazašské krajiny. Na závěr návštěvy jsem dostala dárky a ujistily mě, že můžu přijít kdykoliv znovu. Podruhé bylo jejich chování méně formální, ale o to víc přátelské. Pokaždé bylo připraveno vynikající a bohaté pohoštění.

Pocit závazku, který pro Kazachy představuje pohostinnost, je natolik silný, že respondenti přebírali roli hostitele i v situaci, kdy jsem je pozvala já. S respondentkou I jsem dělala rozhovor v kavárně. Objednala jsem si čaj - horkou vodu v papírovém kelímku a pytlík s čajem, který jsem - vzhledem k tomu, že ona nic nepila - během interview nechala ležet na stole. Na závěr, když už jsem vypnula diktafon, si toho respondentka všimla, vzala kelímek, nechala v něm vylouhovat čaj, zamíchala ho a podala mi ho.

Rozdíl mezi Kazachy a Čechy, co se chování k hostům týče, se dokonce stal námětem pro rodinný vtip, který mi vyprávěl respondent A:

*Moje matka řekla mi ten jako vtip, pro nás je to vtip, velmi. Její kamarádka z univerzity, když Sovětský svazek už skončil, ona stala manželkou jednoho Čecha. On přijel do Kazachstánu a v Kazachstánu měli velkou hostinu, oslavu, se všemi příbuznými. Teta, teta z druhého kolena a tak, všichni byli. A měli hodně, hodně všeho. Když oni přijechali k němu, s jejími rodiči, tam byli jenom jeho rodiče a čaj. (smích) To bylo vtip.*

(Respondent A, muž, 21 let, v ČR 1,5 roku)

### 7.1.2. Patriotismus

Vedle pohostinnosti byl patriotismus hlavní vlastností, kterou kazašští studenti připisovali „typickému Kazachovi“.

Patriotismus se v autoobrazu projevuje v několika různých rovinách. Za prvé kazašští studenti zdůrazňují, že se cítí vázáni ke Kazachstánu jako k zemi svého původu. Narodili se zde, mají zde rodiny, žili zde jejich předci. Za druhé studenti obdivují Kazachstán kvůli jeho krajině a nerostnému bohatství. Za třetí cítí příslušnost ke kazašskému národu.

Respondenti často mluvili o velkém ekonomickém a politickém potenciálu země. Jejich pohled na kazašskou společnost ovšem nebyl nekritický, protože se zmiňovali i o problémech v současné kazašské společnosti. Proto touha po návratu do Kazachstánu (viz 5. kapitola) byla často spojena s touhou udělat něco pro kazašskou společnost a přispět k ekonomickému rozvoji.

*Mám v plánu se vrátit do Kazachstánu. Určitě. Protože chci být ve svojí vlastní zemi, protože miluji svojí zemi.*

Dotaz: Proč?

*Protože je nádherná, protože je skutečně nice (hezka), lidé jsou milý a všechno je příjemné pro moje srdce. (...) Jo, chci vrátit, protože je to moje. Protože tam bydlím, a taky myslím, že Kazachstán má velmi velký potenciál, máme minerály, všechno, všechno ropu, ale teď kazašská mentalita je taková, že všichni dávají úplatky - korupce je velký problém a jako všichni dostávají peníze jen do své kapsy a nic pro zemi. Pro stát sám. Tak chci vrátit a pomoci.*

(Respondentka C, žena, 20 let, v ČR 3 roky)

Pro respondenty symboly kazašské patriotismu představují vlastenecké písně, národní kroj, kazašské hory, stepi,...

*(...)Je to národní kazašská zpěvačka. No a ona moc krásně, její hlas je to jako hlas národa, protože jí poslouchá jak mládež, tak i důchodci, já nevím starší lidi, prostě všichni. No a ta písnička pro mě a pro moje kamarády, který studují tady nebo někde v zahraničí, moc znamená, protože tady ona zpívá o tom, že moje*

*země, jak mně se po tobě stýská a tak dále, a já prostě tak sedím a chci plakat od toho. Je to prostě, Kazachstán, tak je všechno, tam je ty hory, řeky a jezera, moře, pustiny, stepi, prostě...*

(Respondentka D, žena, 19 let, v ČR 2 roky)

Podle některých respondentů je jejich vztah ke Kazachstánu a kazašskému národu dán výchovou - jak v rodině, tak ve škole.

### 7.1.3. Touha po výrazné sebe prezentaci

Další vlastností, kterou respondenti zařadili do autoobrazu kazašského národa, je snaha být jedinečnou osobností a jak svým hmotným zajištěním a zevnějškem, tak i vzděláním a profesními úspěchy vzbuzovat úctu a zájem. Tuto touhu po výrazné sebe prezentaci popsala respondentka K ve své seminární práci. Její slova odpovídají výpovědím respondentů.

*V České Republice hraje materiální stránka života menší roli než je tomu v Kazachstánu nebo v Rusku. V Kazachstánu se člověk již od samého dětství snaží být lepší, dělá malé a velké kroky k tomu, aby jeho život byl krásný a člověk měl schopnost si dovolit cokoli. (...) V Čechách připadá mi většina lidí nezainteresovaná, t.j. plavou po proudu. (Znovu ze stránky materiální). Nemají snahu mít svůj život živý, výrazný. U nás je tomu naopak, už z mladí lidé chtějí mít život jako dlouhotrvající svátek, proto se obklopují krásnými věcmi, snaží vždycky mít krásný účes, manikúru, oděvy (včetně těch, kdo mají malý příjem) atd. Každý člověk se snaží být nějak odlišný.*

(Respondentka K, žena, kazašská Ruska, 24 let, v ČR 5 let, seminární práce)

Touha být nepřehlédnutelný pro ostatní společnost se projevuje v mnoha oblastech. Patří sem především profesní život, vzhled, bytová kultura a osobní věci. O touze vyniknout v profesním životě se zmíním v kapitole 7.1.4. v souvislosti s proklamovanou ambiciózností Kazachů.

Podle respondentů je vzhled pro Kazachy velice důležitý. Všechny požadavky, které jsou podle nich v kazašské společnosti kladeny na úpravu zevnějšku, se týkaly pouze kazašských žen. Musí být nalíčené, mít elegantní oblečení i doplňky. Vyjít

z domu nenalíčená a neupravená je nepřijatelné. Podle svých slov si to „nemohou dovolit“. Přijít na přednášku upravená je důležitější než přijít včas. Zevnějšek většiny (šesti z osmi) respondentek tyto požadavky splňoval. Během roku, kdy jsem s nimi dělala rozhovory a kdy jsme se potkávaly ve škole, se nestalo ani jednou, že bych některou z nich potkala nenalíčenou nebo špatně oblečenou. Žádná z nich také nenosila batoh (mnoho respondentů zmiňovalo velký batoh jako symbol českého nevkusy v oblékání), ale kabelku.

Stejně důležité jako vzhled oblečení a sladění doplňků jsou jejich značky. Oblečení tak neprezentuje pouze vkus majitele, ale i jeho majetnost.

*U nás je velmi důležité, kdo jak vypadá. Je to velmi důležité. Nikdo, upřímně řečeno, málokdo vnímá, jaký ty člověk. Oni se dívají nejdřív na tvoje oblečení, na tvoje boty, ne boty, ale na značku, aby to bylo Dolce Gabbana, Gucci, tak. No, jestli upřímně, tak je to tak.*

(Respondentka H, žena, 20 let, v ČR 3 roky)

Další oblast, v níž se tato vlastnost projevovala, byla technika, kterou respondenti používali (například iPody, notebooky, mobilní telefony, atd.), a bytová kultura. Technické věci všech respondentů byly hezké a poměrně luxusní. Při návštěvě respondentek jsem měla příležitost prohlédnout si jejich byt. Jeho zařízení, které si samy vybíraly, bylo moderní a krásné, zvolené se smyslem pro detail.

Součástí sebe prezentace je i to, co mi respondenti vyprávěli o sobě a svých rodinách. V těchto vyprávěních již vystupovali z anonymity národní společnosti - ovšem představovali se vždy na jejím pozadí, a to v rolích příslušníků významných rodin nebo elitních skupin (viz příloha č. 1).

Snaha o výraznou sebe prezentaci je srozumitelná, pokud si člověk uvědomí, že kazašská společnost je mnohem méně individualistická než česká, její členové jsou podrobni silné sociální kontrole a hodně se hledí na majetnost jednotlivce

#### 7.1.4. Cílevědomost a orientace na kariéru

S touhou po výrazné sebe prezentaci a významem, jaký kazašští studenti připisují mínění okolní společnosti, souvisí i další segmenty autoobrazu. Jsou jimi cílevědomost, ambicióznost a orientace na kariéru. Respondentka I popisuje rozdílný přístup Kazachů a Čechů k práci.

*Možná mezi vámi jsou kariéristé, ale vy se snažte vzít od života co nejvíce. Práce není pro vás konečným cílem, máte rádi skoro veškerou práci. U nás je to trochu složitější. Získáváme vzdělání v zahraničí a to je normou u nás doma, pak musíš doma sehnat prestižní práci a vydělávat tisíce.*

(Respondentka I, žena, 21 let, v ČR 3 roky)

Respondenti se víceméně shodovali na tom, že ideální život Kazacha má mít přibližně tento průběh:

*U Kazachů očeň tak, što osemnáct' let, on už musí skončit školu. Vždycky. Když jemu je devatenáct a on ještě neskončil školu, tak to je - ouou - špatné. A dvacet jeden, musí skončit vysokou. Vždycky. A když on neskončí, tak on loser. A v dvacet pět už musí mít dobrou práci a ženu.*

(Respondentka H, žena, 20 let, v ČR 3 roky)

Ambicióznost Kazachů ovšem nevychází pouze z touhy splnit požadavky okolní společnosti, ale kazašští studenti sami zařazují tento ideál do svého očekávání od budoucnosti.

*Máme cíl, abychom dostali dobrou práci, měli dobré peníze, aby z toho mohli udělat rodinu, vydělávali.*

(Respondentka I, žena, 21 let, v ČR 3 roky)

Podle respondentů se Kazaši ze sociální vrstvy, k níž náležejí, nechtějí spokojit s průměrnou prací za průměrný plat, ale chtějí pracovat ve vysokých pozicích, mít možnost kariérního růst, vysoký plat.

*Pro Kazacha nestačí střední úroveň, střední plat, všichni chtějí víc a víc a víc.*  
(Respondentka G, žena, 20 let, v ČR 3 roky)

Aby dosáhli svého cíle, jsou údajně Kazaši ochotní obětovat své práci víc než například Češi. Kazašští studenti uvádějí, že pokud se Kazach chce ve své práci prosadit, musí pracovat i během svátků, dělat přesčasy, apod. a ochotu k nadprůměrnému (ve srovnání s lidmi jiných národností) pracovnímu nasazení zařazují to do svého autoobrazu. Více respondentů vyjadřovalo údiv nad tím, že Češi se své práci věnují pouze během pracovní doby a poté se věnují svým zájmům. Podle respondentky H nemají v Kazachstáně lidé koníčky, protože svůj čas věnují své práci.

*V Kazachstáně se lidé nezajímají o to, co se jim líbí. Oni se zajímají o to, co se má dělat a to je špatně. V Česku lidé dělají to, co se jim líbí. On se nechce učit, chce zpívat, tak bude zpívat. U nás ne. On chce zpívat, ale nebude, protože to nejde: musí pracovat.*

(Respondentka H, žena, 20 let, v ČR 3 roky)

Touhu po kariéře deklarovali jak respondenti, tak respondentky. Nicméně v souvislosti s uspořádáním kazašské společnosti jsou možnosti seberealizace žen v zaměstnání poněkud komplikované (viz příloha č. 2).

#### 7.1.5. Úcta ke starším lidem a k autoritám

Podle respondentů je úcta ke starším lidem a k autoritám jednou z významných hodnot kazašské společnosti a principů, na nichž se organizuje.

Za prvé se jedná o úctu ke starým lidem.

*Dobrou tradicí v Kazachstánu je úcta ke starším. Podle tohoto zvyku jsou děti vedeny již od raných let k tomu, aby se ke starším lidem chovaly vlídně, zdrženlivě a slušně.*

(Respondentka I, , žena, 21 let, v ČR 3 roky, seminární práce)

Normativ úcty některé jednání vůči starším lidem přikazuje a jiné naopak tabulizuje. Mezi jednání, které je ve vztahu vůči starším lidem normou, patří podle respondentů závazek pomoc a projevy respektu.

*A /vztahy/ se staršími lidmi /jsou jiné/, jo určitě. Například, když někdo v autobusu, když někdo starý vstupuje do autobusu, tak všichni mu dávají místo, aby sednul, všichni pomáhají, a tady není to tak často. Určitě někdo vstane, ale ne vždy. U nás je to naprosto jako pravidlo, že musíš.*

(Respondentka C, žena, 20 let, v ČR 3 roky)

Za nepřipustné chování je považováno například pití alkoholu, kouření před staršími lidmi, nevázané chování, vulgární vyjadřování, projevy důvěrnosti, apod.

*Jak jsem viděla, mládež může před dospělým a babičkou a dědečkem kouřit, pít a říct něco špatného a tak holka s klukem může - všechno může. Líbat se. Tak je to pro mě moc divný. Někdy je to chování pro mě - nějak nerozumím, nechápu.*

(Respondentka G, žena, 20 let, v ČR 3 roky)

Respondent A úcty Kazachů ke starším lidem vysvětlil následujícími slovy:

*My máme takovou výchovu, že staří lidé jsou autorita. Oni udělali v mladosti všechno pro nás, a proto musí mít líp než my teď, protože když my budeme starými, my taky budeme mít lépe. A proto všude my ustupujeme.*

(Respondent A, muž, 21 let, v ČR 1,5 roku)

Další oblastí, kde se tento rys projevuje, je vztah k autoritám. Pro kazašské studenty autoritu představují především rodiče a starší členové rodiny a učitelé. Respondenti v rozhovorech často kritizovali skutečnost, že na českých vysokých školách jsou vztahy mezi učiteli a studenty málo formální a neuctivé.

*V Kazachstáně, když jde učitel, tak cigaretu dáváme pryč. No, ja nekouřím, prostě tak říkám. No, jak říct. Nám je stydno. We become confused with cigarettes, when teacher can see us./Jsme zmatené, když máme cigarety a učitel nás může*

*vidět/ A tady učitel může přijít, říct mi: „Dej mi cigaretu“... Prostě my už měli takové situace, kdy učitelka podešla k respondentce G - G, je u tebe cigareta?*

(Respondentka H, žena, 20 let, v ČR 3 roky)

Terčem kritiky je jak jednání studentů, tak i jednání učitelů. Respekt, který kazašští studenti cítí k autoritám, je podmíněn odstupem, který si od nich starší nebo výše postavený člověk udržuje. Kazašští studenti i v prostředí českých vysokých škol považují za nepřípustné, aby například spolu učitel a student kouřili, pili alkohol, apod.

#### 7.1.6. Kolektivismus

V 2. kapitole jsem psala o práci Alimy Sumembayevy, která srovnává přístup kazašských a českých studentů ke studiu na základě kulturních dimenzí G. Hofstedeho. Jedna z těchto dimenzí byla kolektivismus versus individualismus. V této podkapitole budu používat stejné rozlišení, přičemž pojmy budu chápat v souladu s pojetím G. Hofstedeho, které formuloval v knize *Kultury a organizace*:

*Individualismus přísluší společnostem, v nichž jsou svazky mezi jedinci volné: předpokládá se, že každý se stará sám o sebe a svou nejbližší rodinu. Kolektivismus, jako jeho opak, přináleží ke společnostem, ve kterých jsou lidé od narození po celý život integrováni do silných a soudržných skupin, které je v průběhu jejich životů chrání výměnou za jejich věrnost.<sup>53</sup>*

O kazašské společnosti mluvili studenti jako o kolektivistické. Do kontrastu k ní stavěli českou společnost, která je podle nich silně individualistická.

*Jo, například když Čech chce něco udělat, tak to udělá, protože on chce tak. On chce tak. A Kazaši vždycky myslí, když já to udělám, co někdo bude o tom myslet. Například já nikdy nemůžu zpívat v obchodě v Kazachstánu, a tady*

---

<sup>53</sup> Hofstede, Geert; Hofstede, Gert Jan: *Kultury a organizace (Software lidské mysli)*, Praha: Univerzita Karlova, 1999, s. 66.



*v Čechách já když chci zpívat, tak já můžu zpívat v metru, v obchodě, v parku a nikdo mi na to nic neříká.*

(Respondentka H, žena, 20 let, v ČR 3 roky)

V kazašské společnosti je podle nich stále přítomný pocit silné sociální kontroly. Lidé se podřizují normám společnosti. Své oblečení, své společenské kontakty, svůj život přizpůsobují požadavkům ostatních lidí. Všichni respondenti dali tuto skutečnost do autoobrazu, i když někteří v rovině nesouhlasu.

*/Typický Kazach/ vždycky říká pro všechny lidi, které zná, že co oni potřebují dělat, jak oni potřebují vypadat, tak, co musíš obléct, co musíš dělat, co musíš...*

(Respondent E, muž, 21 let, v ČR 1,5 roku)

Respondenti uváděli, že v kazašské společnosti není příliš ceněno soukromí. Člověk žije neustále ve společnosti jiných lidí.

*Víš, Kazaši nemohou být sami. My musíme být všichni spolu, aby nás bylo taková... hrozně mnoho, prostě, čím víc, tím líp. Jinak to říct nemůžu. Protože jestli my někam půjdeme spolu, tak nás musí být minimálně dvacet člověk, aby to byla velká kampaně, když to budeme veselo posedět.*

(Respondentka D, žena, 19 let, v ČR 2 roky)

V Kazachstánu mají podle tvrzení respondentů velký význam osobní kontakty. Soukromý život a profesní spolu velice úzce souvisí a lidé proto obvykle nenavazují přátelství, která v sobě neobsahují sociální zázemí.

*Když občájem sa jako spolu, když se kamarádíme s někým, to znamená, že oni se nám líbí a my jim taky, ALE musíme mít s nimi nějaký bysnys. Oni nám v něčem pomohou a my jim taky. Tak to je... To nemůže být tak, že to je jenom kamarádství a všechno. Ne. To je půl toho a druhý oni můžou nám pomoci a my jim taky. To je...*

(Respondent A, muž, 21 let, v ČR 1,5 roku)

Společenský život v kazašské společnosti je údajně mnohem intenzivnější než v české a s různými událostmi jsou spojené mnohé společenské povinnosti. Velmi

časté jsou různé oslavy u příležitosti státních svátků, narozenin, apod. Těchto oslav v kruhu rodiny a známých se obvykle účastní několik set lidí.

Příkladem je oslava svátku Nauris - kazašského Nového roku. Jednou z tradicí tohoto svátku je, že člověk musí vykonat návštěvu v sedmi domech. Podle respondenta A to má souvislost se sedmi planetami.

*To je zvyklé, že /během Naurisu/ všechny jako dveře všech domů musejí být otevřeny - ne otevřeny, ale ty můžeš jít na návštěvu kamkoliv. Tak nikdo ti nemůže říct - nemám čas, například, nebo jsem obsazený a zavřít, to ne. Všichni musí chodit jako na návštěvu ke svým rodičům nebo například příbuzným nebo kamarádům, kolegům.*

(Respondentka B, žena, 20 let, v ČR 3 roky)

Pokud někdo není pozván na nějakou oslavu nebo pokud jedinec pozvání odmítne, je to vnímáno jako přerušování kontaktů. Podle respondenta A to znamená, že do budoucna s tím člověkem nebude mít žádný „bysnys“. Za zcela nepřijatelné je považováno především neúčast na pohřbu. Takový čin ohrožuje společenské postavení toho, kdo se jej dopustil. Z radostných příležitostí jako je svatba, apod. je možné se omluvit, ale na pohřeb musí jedinec přijít, i kdyby se měl zdržet pouze několik minut.

*My jsme měli, když babička zemřela, v Almatě přišlo, myslím, že bylo velmi hodně, protože, čtyři sta nebo pět set, potom dělali v Astaně, tam taky přišlo mnoho lidí, taky čtyři sta nebo pět set, to byli příbuzní a kamarádi a všichni, protože to je tradice, to je - nikdo nemůže, všichni musí být, když někdo zemře. Protože když my to neuděláme, to je urážka... No, to je špatně. Měli příklad, když kamarádka naší rodiny, když její maminka zemřela, jedny rodiče její kamarádky nepřišli. Protože oni řekli, že měli práci. Ona jim řekla, já jsem byla stejně jako vy pracovala, ale... Víš co to je pole? Oni pracují na poli. Ona řekla jim - já jsem taky pracovala v zemědělství, ale vy měli práci v noci? Protože oni mohli přijet v noci a tak dále a tak dále. A o tom se dozvěděli všichni a pak oni nechtěli s nimi mluvit, protože to je velmi, velmi špatné.*

(Respondent A, muž, 21 let, v ČR 1,5 roku)

Kolektivismus jako jeden ze základů způsobu života je v autoobrazu tematizován prostřednictvím následujících segmentů: podřízení se požadavkům společnosti, splývání soukromé a profesní sféry, závazek účasti na setkáních v rámci své sociální skupiny a podoba rodiny v kazašské společnosti.

#### 7.1.7. Velký význam rodiny v životě jedince

Podle respondentů hraje rodina v životě jedince zásadní roli a tvoří základ jeho sociální sítě. Všichni kazašští studenti se shodli na tom, že rodina - a někteří dodávali rodiče - je pro ně to nejdůležitější v životě. Při rozhovorech jsem často slyšela, že „rodina je všechno“.

Za všechny výroky vybírám tento:

*Rodina pro nás je moc důležitá. Je to taková věc, která je důležitější než peníze, než tvé zdraví nebo něco takového. Já nevím, jak to říct. To je taková věc, která je...*

(Respondentka I, žena, 21 let, v ČR 3 roky)

Význam přikládáný rodině se nevztahuje pouze na užší rodinu, ale i na širší příbuzenské vztahy.

*Rozdíly /mezi Kazachy a Čechy/? Jako že rodina není tak důležitá tady, že nekomunikujete se všema svýma příbuznými jako my, protože já mám - nevím kolik - sta lidí příbuzných a se všemi komunikuju. A tady to neděláte a scházíte jen jako na Vánoce s rodinou a my skoro každý svátek.*

(Respondentka C, žena, 20 let, v ČR 3 roky)

Podoba rodiny v Kazachstánu se podle mých respondentů od české rodiny hodně liší. Nejprve se budu věnovat užší rodině - tedy vztahům mezi rodiči a dětmi a mezi sourozenci, tak jak mi je popisovali, poté zmíním širší rodinu.

Napsala jsem už, že většina respondentů odjela studovat do zahraničí na přání svých rodičů - většinou otce. Kazašští rodiče a obecně starší členové rodiny (většinou prarodiče) mají u svých dětí nezpochybnitelnou autoritu.

*No a hlava mé rodiny, je to moje babička. Prostě já jsem si chtěla na 20. už odjet domů a tam - já nevím - nějak týden nebo deset dní a ona mi řekla... Března... Prostě jsem si myslela, tak nějaký zkoušky nemám, tam nic nemám, chci domů, protože... A volala mě babička a řekla, že - nikam nejedeš, protože musíš studovat, přijedeš až v létě. Já tak zavěsila - vsjo. No a protože zůstala mě jenom jedna babička, tak já musím ji poslouchat. Můj tatínek nemá teď ani otce ani matku, oba zemřeli, a proto taky poslouchá mou babičku. (Pozn. Rodiče respondentky jsou dvanáct let rozvedení, což znamená, že její otec poslouchá svou tchýni, i když už nežije s matkou respondentky.)*

(Respondentka D, žena, 19 let, v ČR 2 roky)

Respondentka J studovala rok na Vysoké škole ekonomické, ale studium se jí tam příliš nedařilo, proto přešla na jinou školu. Její následující slova dokládají vliv, jaký mají rodiče na rozhodnutí svých dětí, i respekt, který cítí respondentka k otci a který ji vede k tomu, že před ním svůj neúspěch ve studiu tají.

*Nejdřív jsem chtěla studovat v Německu, ale tatínek řekl: „Ne! Pojedeš do Prahy!“ No, dobře. Tady je studium zdarma. Na Vysoké škole ekonomické zdarma, na Karlově taky. Ale bohužel teď, on neví, že já teď studuju na Vysoké škole finanční a správní, protože za tu Vysokou školu finanční a správní platí maminka. On myslí, že já studuju na Vysoké škole ekonomické.*

(Respondentka J, žena, 21 let, v ČR 3 roky)

Rozhodnutí, na která mají rodiče a starší členové rodiny vliv, se netýkají pouze studia, ale i soukromého života. Některé rodiny požadují, aby si jejich syn či dcera vzali pouze Kazašku či Kazacha.

*Moje mamička řekla, že můžeš mít tam /v ČR/ holku, ale tvoje manželka bude Kazaška. Nic nechceme slyšet a taky řekla moje teta s mým bratrancem, a tak dále, a tak dále. (...) Já jsem taky... /naráží na svůj vztah s bývalou přítelkyní, která nebyla kazašské národnosti/, ale myslím, že teď taky nemůžu porušit tu tradici. Teď už ne, protože já rozumím, že to nemůžu. Já můžu dělat teď všechno, co chci, a pak budu mít rodinu s Kazaškou a tak dále.*

(Respondent A, muž, 21 let, v ČR 1,5 roku)

Podle respondentů není v Kazachstánu vzácností, že pokud rodina nesouhlasí s partnerem či partnerkou jejich syna či dcery, oba mladí lidé se rozejdou. Stává se to v tradičnějších rodinách.

*Například moje nejlepší kamarádka, ona je Ruska. Ona se zamilovala do Kazacha a oni byli spolu rok, ale jeho rodiče jsou proti, protože ona není Kazaška. Ale ona jako se narodila v Kazachstánu a celý život tam strávila. A jsou proti. Tak oni už nejsou spolu.*

(Respondentka B, žena, 20 let, v ČR 3 roky)

Autorita starších členů rodina a poslušnost mladších je vyvážená vzájemnou láskou a péčí. Kazašští rodiče udělají podle respondentů pro své děti takřka cokoli. Respondentka I mi vyprávěla o svém překvapení, když jí český kamarád řekl, že v šestnácti se odstěhoval od rodičů a začal se o sebe starat sám a že jeho rodiče s jeho rozhodnutím souhlasili a nijak mu nepomáhají.

*And for me it is like... my parents would carry about me to end of my days, you know. They always would carry about me. Everytime. Even if I work, even if I have already my children... my own life, , they always will carry about. It is like... it has to be. It is our tradition and parents for us is everything.*

/A pro mě je to jako... moji rodiče se budou o mě starat do konce mého život. Vždy se o mě budou starat. Kdykoliv. Dokonce, i když budu pracovat, i když budu mít své vlastní děti, svůj vlastní život, vždy se o mě budou starat. Je to jako... musí to tak být. Je to naše tradice a rodiče jsou pro nás všechno. /

(Respondentka I, žena, 21 let, v ČR 3 roky)

Podle respondentů mají kazašští rodiče velký zájem o budoucnost svých dětí. Snaží se jim poskytnout to nejlepší dostupné vzdělání a do budoucnosti zajistit dobrou práci, která jim umožní vydělávat velké finanční částky.

*Všichni rodiče chtějí udělat pro své děti nějakou možnost, že oni teď už nešli po jejich stopách a měli možnost udělat velký bysnys, vydělat velký peníze pro báječný život. (...) Jak moje teta, která pracuje ve třech univerzitách a udělá nějaký malý bysnys /firmu/ pro svojí dceru, které je velmi malá. Ona chce udělat*

*tak, aby ona měla velkou možnost udělat jenom bysnyš a mít víc než měla teta. A tak dělají teď všichni.*

*A teď (...) všichni chtějí udělat možnost pro své děti, aby oni žili lépe než oni sami. (...)*

(Respondent A, muž, 21 let, v ČR 1,5 roku)

Stejně tak se Kazaši starají o své rodiče, když zestárnou. Pro kazašské studenty je nepochopitelná instituce domovů důchodců, připadá jim jako projev neúcty. V Kazachstáně se nejmladší syn stará o rodiče nebo ti s ním a jeho prokreační rodinou bydlí a ostatní sourozenci přispívají podle svých možností.

*Když člověk vyrůstá v rodině a pak dále uděláme svou rodinu, ale když to chlap, to jeho rodina bude spolu s, jeho nová rodina bude spolu s tvou rodinou, protože rodiče budou bydlet se mnou. Nikdy oni nebudou bydlet v nějakém domově důchodců. Protože to je pro nás - nikdy to nebude. Protože naše rodiče dali nám všechno a my jejich starost. Protože uděláme všechno pro nich je... Já neznám takových příkladů v Kazachstánu, když rodiče byli v domově důchodců, protože to... Když někdo z Kazachů to udělá, to budou vědět všichni. Protože máme tradici a nikdo nemůže od těch tradic odejít. Protože rodiče pro nás všechno.*

(Respondent A, muž, 21 let, v ČR 1,5 roku)

Podobně to zmiňovali někteří další studenti. Respondentka B mluvila o své kamarádce - respondentce C:

*Například C, ona se vrátí určitě. Protože zaprvé je jenom jedna - její rodiče nemají více dětí - tak ona je jedna a tak musí se vrátit, protože jako - rodiče budou sami? Já jsem si úplně jistá, že se ona vrátí.*

(Respondentka B, žena, 20 let, v ČR 3 roky)

Vztah autority a péče založený na věkovém rozdílu platí podle kazašských studentů i mezi sourozenci.

*Když máme nějaké problémy, vždy to spolu vyřešíme. Například můj tatínek je starší bratr ve své rodině. On má ještě tři sestry a dva bratry. Tak už jim je čtyřicet, třicet let, tak on vždy jim pomáhá, když mají nějaké problémy. On musí*

*ty problémy řešit, on musí, protože on je starší. Nejstarší v rodině. On musí to udělat. To není jako že on by jim řekl, no to je váš problém, můžete udělat, co chcete. Ne. Protože on je jejich bratr, protože on je starší, tak on musí to udělat, když mají nějaké problémy.*

(Respondentka I, žena, 21 let, v ČR 3 roky)

Respondentka I dále popisuje svůj vztah s mladším bratrem.

*I help him /má na mysli se školou/ but it is hard to be with him /imituje výhružné zvuky/, you know, because I see him only twice time a year. So I really miss him and everytime I am really soft with him. I think maybe some years later I will be home I will learn him something. I will always help him. (...) It is not like - I have to help. No. I would like to help.*

*/Pomáhám mu, ale je těžké být na něj přísná, víš, protože ho vidím pouze dvakrát do roka. Opravdu mi chybí a pokaždé jsem na něj velmi mírná. Myslím, že za pár let, až budu doma, ho budu něco učit. Budu mu pořád pomáhat. To není jakože musím. Ne. Chci mu pomáhat.*

(Respondentka I, žena, 21 let, v ČR 3 roky)

Kazašští studenti považovali za samozřejmý kontakt i se vzdálenějšími příbuznými. Podle nich jsou v Kazachstánu daleko běžnější vzájemné návštěvy, i několikadenní, a samozřejmostí mají být setkání při společných oslavách svátků, narozenin, výročí, svateb, apod. Výjimečné prý nejsou příležitosti, při nichž se sejde několik set lidí, z nichž příbuzní obvykle tvoří přibližně polovinu (ostatní jsou rodinní přátelé, známí, apod.).

*Když máme tu svatbu, tak možná tam bude dva tisíce lidí, nebo tisíc, nebo - já jsem byla na jedné svatbě, tak se oženil jako můj kamarád, tak on měl těch osm set lidí na té svatbě, protože to je jako zvyklej, že nejen jako moje matka, můj otec a moje babička a všechno, a tak všichni jako ty tety a strýcové všichni, všichni bratři...*

(Respondentka B, žena, 20 let, v ČR 3 roky)

Pokud respondenti mluvili o své rodině, často používali označení „bratranec“ či „sestřenice“, „teta“, „strýc“, apod. i pro vzdálenější příbuzenské vztahy a někdy

své bratrance a sestřenice označovali jako „bratry“ a „sestry“. Byli nicméně schopní přesně popsat, jak jsou s tím kterým člověkem příbuzní a i o vzdálenějších příbuzných znali informace týkající se zaměstnání, osobního života, apod.

I během svého pobytu v ČR udržují kazašští studenti s příbuznými kontakt, většinou prostřednictvím internetu (Skype, ICQ) nebo mobilních telefonů. Tento kontakt chápou jako oboustranný závazek a současně jako prostředek k udržování sociálních sítí v zemi, kam se hodlají vrátit.

## 7.2. Korekce autoobrazu vlivem studijního pobytu v ČR

Na autoobrazu sebe jako příslušníka kazašského národa se respondenti poměrně shodovali. Zmiňovali se nicméně, že během svého pobytu v České republice se jejich postoj k některým rysům změnil a začali svou národní společnost vnímat jinak. Odloučení od vlastní kultury a dlouhodobý kontakt s českou kulturou vedl k částečné změně hodnot a ke kritičtějšímu pohledu na kazašskou společnost. Na některé segmenty autoobrazu začali kazašští studenti hodnotit kriticky a distancovat se od nich a naopak ztotožnění s některými charakteristikami bylo pobytem v ČR posíleno.

Respondenti v rozhovorech obvykle proklamovali, že pobyt v České republice prohloubil jejich vztah ke Kazachstánu. Před odjezdem byl jejich patriotismus hodnotou, k níž byli vychováváni, ale teprve v cizině si uvědomili, jaký význam pro ně má příslušnost ke kazašské národní společnosti a ke Kazachstánu.

*Ale je to - tady je nějaká taková malá myšlenka - že víš, já jsem když byla v Kazachstánu jsem si to nijak necenila. Protože to pro mě bylo - jo, máme hory, jo, máme moře a co z toho. A teď se mi po tom tak stýská, že teď když nejsem doma, když tady není - tady tohle všechno není a já se tomu rozumím, že to bylo fakt dobré doma.*

(Respondentka D, žena, 19 let, v ČR 2 roky)

Jejich vlastenecké cítění bylo současně s kritičtějším pohledem na společnost v Kazachstáně obohaceno o nový rozměr: touhu napravit nedostatky a pomoci k ekonomickému a politickému rozvoji Kazachstánu.



Obdobně přispělo odloučení od rodiny k uvědomění si důležitosti rodinných vazeb a příbuzenských vztahů. Třebaže podle respondentů má obecně v kazašské společnosti rodina velký význam, pobyt v cizím prostředí posílil pocit příslušnosti k rodině a zodpovědnosti vůči rodičům.

Kolektivismus se transformoval do povědomí závazku k nově utvořené skupině studentů z Kazachstánu v hostitelské zemi. Funguje jak v rovině závazku pomoci, tak i v rovině sociální kontroly. S respondentkou F jsme jednou mluvili o tom, jaké výhody má sportovní versus elegantní oblečení. Řekla jsem, že dávám přednost pohodlí sportovního oblečení. Reagovala slovy: „*Ty si to můžeš dovolit. Já ne. Musím se oblékat elegantně, protože v Česku je hodně Kazachů*“ (Respondentka F, žena, 21 let, v ČR 4,5 roku)

Pohostinnost a úctu ke starším lidem a k autoritám vnímají kazašští studenti v české prostředí jako normy, podle kterých posuzují českou společnost a které zároveň určují jejich vzorce chování. Tyto dva segmenty autoobrazu hrají významnou roli při sebezpřítaci kazašských studentů.

Závazek pohostinnosti se odráží i v zdvořilostních strategiích kazašských studentů. V průběhu výzkumu se mi několikrát stalo, že mě respondenti pozvali na akce určené výhradně Kazachům, ale poté mi, i když svá pozvání výslovně nezrušili, dávali různými způsoby najevo, že by pro ně bylo nepříjemné, kdybych tam skutečně přišla. Stejným způsobem se chovali na závěr návštěvy: při obou návštěvách mě respondenti, když jsem se začala loučit, přemlouvali, abych s nimi ještě zůstala a nabízeli mi další jídlo, přičemž ale ze situace bylo zřejmé, že už je zdržují.

Hodnotou, s níž se kazašští studenti vnitřně ztotožňují, je úcta ke starším lidem a k autoritám. Jednají podle ní i v české společnosti, nicméně vzhledem k tomu, že tato úcta je podmíněna určitým chováním i ze strany těch, kterým je respekt prokazován, dostávají se do situace, kdy na jedné straně tuto hodnotu uznávají a nelíbí se jim, že ji česká společnost podle jejich měřítek neuznává. Na druhé straně protože ani autority nedodržují vzorce chování, které od nich kazašští studenti požadují, respondenti proklamovanou úctu porušovali svou kritikou - příkladem jsou jejich výhrady k tomu, že učitelé pijí v bufetu mezi přednáškami pivo nebo chodí kouřit se studenty.

Cílevědomost a ambicióznost, kterou kazašští studenti zařadili do svého autoobrazu, se stala rysem, na jehož základě se porovnávali s českými studenty.

Z tohoto srovnání vyplývá jednak heteroobraz českých studentů jako lidí s laxním přístupem ke studiu a bez velkých ambicí, kteří často zároveň pracují a kteří nepovažují za problém, když musí své studium prodlužovat, jednak autoobraz kazašských studentů jako ambiciózních, cílevědomých lidí, toužících vyniknout ve své kariéře. Studium je pro ně údajně na prvním místě, protože chtějí mít v budoucnosti dobrou práci a protože cítí zodpovědnost vůči rodičům, kteří do jejich vzdělání investují. Kazašské studenty především udivuje věk českých studentů: považují za nepřijatelné, aby lidé studovali ve věku pětadvacet let a výš.

*Prostě mluvila jsem s některými /českými/ studenty a oni říkají tak: „Když půjdu z univerzity pryč, tak to nevadí, můžu příští rok znovu nastoupit“. Oni to neprožívají, když ztratí rok. Možná to je proto, že tady žijí. Já se prostě bojím ztratit rok nebo měsíc. Chceme udělat všechno včas. A u vás je to jednoduché: udělám zkoušku, tak jí udělám, neudělám zkoušku, no tak jí neudělám. Já se ptám: „A co vy budete potom dělat dál?“ „Já nevím, jak bude, tak bude.“ Trochu nejsou ambiciózní.*

(Respondentka H, žena, 20 let, v ČR 3 roky)

Zkušenost s pobytem v ČR a vědomí, že jsou schopní se o sebe postarat i bez pomoci rodičů, pro mnoho respondentů znamenala, že si více začali cenit sami sebe, svých názorů a osobnosti. Třebaže nepřehodnotili význam kolektivismus, udávali, že přejali některé aspekty individualismu.

Na jejich základě se kazašští studenti stavěli kriticky ke dvěma segmentům autoobrazu: k touze po výrazné sebeprezentaci a disciplinami autoritami a okolní společností. Podle respondentů je člověk v Kazachstáně neustále podroben silné sociální kontrole. Jeho život se neřídí vlastními přáními, ale tím, co po něm chtějí ostatní lidé. Musí neustále brát ohledy na to, jak vypadá, co dělá, co říká.

*Dříve jsem nemohla říct, mě se nelíbí, co děláš tak, tak, tak. A teď já přijíždím domů a říkám: tohle nedělej, protože já to tak nechci. Mně se to nelíbí.“ Mně se moc líbí, že vy Češi sebe v ničem ... Já jsem se to naučila tak, že když se mi něco nelíbí, já řeknu: Já nepůjdu. A naopak. Já chci tak, bude tak. Já jsem si obudla takové jako by boty. Pantofle. V Kazachstánu já nikdy nepůjdu v takových do kina. A v Praze tak můžu jít, já nevím proč. A když přijela jsem z Prahy domů, já posla do kina v takových. Maminka řekla: co to je? Ty v tom nepůjdeš tak do*

*kina. Já půjdu, protože já tak chci. Tohle se mi hodně líbí. Je to pohodlné, že děláte, co se vám líbí.*

(Respondentka H, žena, 20 let, v ČR 3 roky)

Terčem kritiky bylo i to, že lidé v Kazachstánu těmto požadavkům společnosti často vyhovují a prezentují se tak, jak je v jejich společnosti žádoucí. Podle respondentů je člověk v Kazachstáně posuzován především podle svého majetku, a proto lidé okázalé prezentují své bohatství.

Studenti považovali za velký nedostatek, že v současné kazašské společnosti je nedostatečně hodnoceno vzdělání jako hodnota sama o sobě a pozice kulturní elity. Po rozpadu Sovětského svazu podle nich došlo ke změně hierarchie hodnot a společenského uznání. Tento jejich postoj často vyplývá ze sociální pozice jejich rodin a je násoben nepřítomností v Kazachstánu.

*Protože v Kazachstánu je tam hodně té ropy, tak jako je tam hodně velmi bohatých lidí, kteří mají moc peněz a všechno. Tak je to viditelné, že jako někdo má málo peněz a někdo má hodně peněz. To je moc viditelné. Tady ne. Tady moc ne. Jako skoro všichni studenti používají ty hromadné prostředky - tramvaje a metro, nebo jako ty věci osobní, to moc nedaj vidět. Ale v Kazachstánu, to se mi moc nelíbí, protože to dá vidět. Protože skoro všichni mají ty auta. Když máš například ten mercedes nebo máš škodu, to je viditelné, ten rozdíl. Tady moc ne, no. Tak to se mi moc nelíbí v Kazachstánu. Protože to je moc vidět, že někdo má ty peníze, někdo nemá.*

*Protože někdo je například učitel a tak dostává několik těch peněz, dostává jako dost, ale ne moc. A někdo pracuje s tou ropou, nebo s nerostným bohatstvím, to tak ty lidi, kteří s tím pracují, tak mají víc peněz než ty učitelé nebo doktoři.*

(Respondentka B, žena, 20 let, v ČR 3 roky)

Stejná kritika se týkala požadavků na dokonalý vzhled kazašských dívek a žena a péče, který mu věnují. Třebaže většina respondentů kritizovala neupravenost českých žen, tvrdila zároveň, že kazašské ženy péči o svůj zevnějšek často přehánějí.

*Možná, některé holky bylo by to pro ně lepší trávit méně času na oblékání, víc na nějaké myšlenky.*

(Respondentka F, žena, 21 let, v ČR 4,5 roku)

Na základě těchto názorových změn proniká do autoobrazu pocit distance od kazašských vrstevníků.

*Ty hodnoty se změnil, protože jakoby když jsem doma, když jezdím domů v létě a nějak mluvím se svými kamarády, tak si všímám té hluboké proměny jako v těch hodnotách, že oni všichni sedí a já nevím, o něčem takovém mluví, jsou pro ně velmi důležité - příliš důležité ty peníze. Pro všechny jsou peníze důležité, ale má to nějakou tu výšku, kterou to nemusí překračovat ta láska k penězům, protože to pak nebude...ten člověk už nebude dobrý člověk, když to překročí, když bude prostě zaměřen na to bohatství, to nejde.*

(Respondentka F, žena, 21 let, v ČR 4,5 roku)

## 8. Závěr

Po vzniku UniPrepu v roce 2000 se v České republice začala formovat specifická skupina studentů z Kazachstánu, kteří jsou reprezentanti ekonomické elity své země. Od svého pobytu v ČR očekávají kvalitní vzdělání, které jim po návratu do Kazachstánu umožní získat dobrou práci s odpovídajícím platovým ohodnocením a společenskou prestiž. Většina z nich se pro studium v zahraničí rozhodla kvůli přání rodičů a ČR si vybrali na základě praktických důvodů, aniž by je nějak zajímala země samotná. Svůj pobyt zde v naprosté většině případů pokládají za přechodný a někteří z nich chtějí studovat i v jiných evropských zemích.

Cílem mého výzkumu bylo zjistit, jakým způsobem si tato skupina utváří svůj autoobraz a jak tento autoobraz vypadá. Na základě rozhovorů s deseti kazašskými studenty jsem dospěla k následujícím závěrům:

Autoobraz lze rozdělit do dvou rovin. První z nich vyplývá z jejich identity člena kazašské národní společnosti a příslušníka kazašské kulturní, politické a ekonomické elity. S příchodem do ČR kazašští studenti získávají od společnosti v Kazachstánu odstup, začínají se na ní dívat kritičtěji. Jejich názory a postoje jsou ovlivněny dlouhodobým kontaktem s českou kulturou. Druhá rovina autoobrazu tak souvisí se změnami vidění sama sebe a s potřebou prezentovat se vůči majoritní společnosti v situaci pobytu v cizí zemi.

Kazašští studenti prezentovali kazašský národ jako velice patriotický. Silná citová vazba ke Kazachstánu a pocit příslušnosti ke Kazachům je údajně dána výchovou jak v rodině, tak ve škole. Podle respondentů patří k primárním hodnotám Kazachů a je platná i situaci pobytu v zahraničí. Neplatí to nicméně všeobecně, neboť jeden z respondentů se s kazašskou společností odmítnul identifikovat.

Jako velmi významný segment autoobrazu se jeví pohostinnost kazašského národa. Respondenti ji zmiňovali v rozhovorech, popřípadě seminárních pracích, a v souladu se zásadami pohostinnosti stylizovali své chování jak mezi sebou, tak i vůči české společnosti.

Společnost v Kazachstánu studenti prezentují jako kolektivistickou, s velkým významem osobních vazeb, rodiny, sociálních sítí a společenského života. Lidé jsou podle nich podřízeni silné sociální kontrole, proto jsou zvyklí se neustále ohlížet na mínění jiných lidí a zároveň se snaží prezentovat sami sebe tak, aby byli pro ostatní společnost nejen přijatelní, ale i výrazní a jedineční. Tyto aspekty společenského života v Kazachstáně dávali respondenti do přímého protikladu k českému individualismu.

Velká část této sebezprezentace souvisí s majetností, která zvyšuje společenský status jedince, a s úpravností zevnějšku jedinců, což se týká především kazašských žen. V mnoha případech respondenti hodnotili tyto segmenty autoobrazu negativně: jejich kritika se zejména týkala toho, že v Kazachstáně lidé okázale prezentují své bohatství, a že kazašské dívky a ženy přehnaně pečují o svůj vzhled.

Jako zásadní hodnotu, podle níž se kazašská společnost organizuje, zařazují respondenti do autoobrazu úctu ke starším lidem a k autoritám. V Kazachstánu jsou podle nich normou formální vztahy mezi lidmi nerovného postavení - ať už věkem nebo pravomocí, projevy úcty a poslušnost. V české společnosti se při snaze jednat v souladu s touto hodnotou dostávají do určitého rozporu, protože projevy této úcty jsou podmíněny určitým jednáním i ze strany těch, kterým jsou prokazovány.

Kazašskou rodinu respondenti prezentují jako sevřenou s autoritativní pozicí nejstaršího člena rodiny a otce. Starší členové rodiny mohou zasahovat do budoucnosti dětí, jak pokud se jedná o vzdělání a kariéru, tak i pokud jde o partnerské vztahy. Rodina poskytuje jedinci sociální jistotu a zavazuje ho k péči o mladší členy rodiny, vůči nimž má autoritativní pozici, a o rodiče ve stáří, kterým zajišťuje finančně a sociálním zázemím.

Podstatnou součástí autoobrazu byla údajná ambicióznost a cílevědomost kazašských studentů. Tento segment autoobrazu se nicméně jeví jako poněkud rozporuplný, protože většina kazašských studentů, s nimiž jsem dělala rozhovory, své studium prodlužovala, a pouze dvě respondentky studovaly s nadprůměrnou úspěšností.

Některé segmenty, které kazašští studenti zařazovali do svého autoobrazu a prezentovali jako „typické pro Kazachy“, se zřejmě odvíjely spíše od jejich příslušnosti k určité sociální vrstvě, přestože je studenti zobecňovali na celý kazašský národ. K těmto segmentům patří zejména výrazná prezentace sebe sama

prostřednictvím symbolů majetnosti, jakými jsou luxusní auta, značkové oblečení, atd., a ambicióznost. Je pravděpodobné, že kdyby se provedl výzkum mezi Kazachy, kteří patří do nižší sociální vrstvy než respondenti, získaný autoobraz by se alespoň v těchto bodech podstatně lišil.

Třebaže to nebylo cílem výzkumu, z některých segmentů autoobrazu kazašských studentů a jejich srovnáváním sebe sama s českou společností vyplývá heteroobraz české společnosti. Češi jsou podle nich „jednoduchý národ“ v tom významu, že se nijak nepřetvařují, ani se nesnaží vypadat lépe, než jakými skutečně jsou. Nedbají příliš na mínění ostatních lidí a svůj život řídí výhradně podle svých vlastních rozhodnutí a přání.

Ve svém výzkumu jsem zjistila, že studenti skutečně vytvářejí autoobraz Kazacha studujícího na českých vysokých školách. Autoobraz je konstrukcí té skupiny a současně tuto skupinu integruje a dává jí určitou identitu.

## 9. Použitá literatura:

- Bauman, Zygmunt: Myslet sociologicky, Praha: SLON, 2006
- Benmayor, Rina; Skotnes, Andor (ed.): Migration and Identity, New Brunswick - London: Transaction Publishers, 2005,
- Bittnerová, Dana: Sebepojetí etnik v „otevřené“ české společnosti, s. 5 - 13, in Kdo jsem a kam patřím, Praha: SOFIS, 2005.
- Eriksen, Thomas Hylland: Antropologie multikulturních společností (Rozumět identitě), Praha: Triton Praha/Kroměříž, 2007.
- Geist, Bohumil: Sociologický slovník, Olomouc: Victoria Publishing, 1992.
- Hofstede, Geert; Hofstede, Gert Jan: Kultyry a organizace (Software lidské mysli), Praha: Univerzita Karlova, 1999
- Jandourek: Sociologický slovník, Praha: Portál, 2007.
- Kiliánová, Gabriela; Kowalská, Eva; Krekovičová, Eva (ed.): My a tí druhí v modernej spoločnosti, Bratislava: Veda, 2009.
- Krekovičová, Eva: Medzi autoobrazom a heteroobrazom, s. 17 - 36, in Etnické stereotypy z pohľadu různých vědních oborů, Brno: Etnologický ústav AV ČR Brno, 2001
- Krekovičová, Eva: Medzi toleranciou a bariérami (Obraz Rómov a Židov slovenskom folklóre, Bratislava: Academic Electronic Press, 1999.
- Lippmann, Walter: Public opinion, New York: The Free Press, 1965.
- Loewenstein, Bedřich: My a ti druzí, Brno: DOPLNĚK, 1997.



- Moravcová, Mirjam: Češi - jací jsme a jací chceme být, in Lidé města, 2, 1999, Praha: Sofis
- Murphy, Robert F.: Úvod do kulturní a sociální antropologie, Praha: SLON, 1998.
- Petrušek, Miloslav: Velký sociologický slovník II, Praha: Karolinum, 1996
- Šišková, Tatjana (ed.): Menšiny a migranti v České republice, Praha: Portál, 2001.
- Uhlíková, Lucie: Několik poznámek ke vzniku a zániku etnických stereotypů, in Etnické stereotypy z pohledu různých vědních oborů, Brno: Etnologický ústav AV ČR Brno, 2001.

#### Bakalářské práce:

- Bláhová, Kateřina: Socio-kulturní adaptace kazašských vysokoškoláků na české prostředí, bakalářská práce v rukopise, FHS UK, 2009.
- Sumembayeva, Alima: Vysokoškolské vzdělání z pohledu českých a kazašských studentů, bakalářská práce v rukopise, FHS UK, 2009.

#### Internetové zdroje:

[http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/t/1F004A0932/\\$File/c01t01.pdf](http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/t/1F004A0932/$File/c01t01.pdf)

[http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/t/73003F7F2C/\\$File/c06s07t.pdf](http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/t/73003F7F2C/$File/c06s07t.pdf)

[http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/t/270033B97E/\\$File/c06r07.pdf](http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/t/270033B97E/$File/c06r07.pdf)

[http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/t/B900334BBE/\\$File/c01r02.pdf](http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/t/B900334BBE/$File/c01r02.pdf)

[http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/t/4D003FF183/\\$File/c01t01.pdf](http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/t/4D003FF183/$File/c01t01.pdf)

<http://www.businessinfo.cz/cz/sti/kazachstan-ekonomicka-charakteristika-zeme/4/1001279/>

## 10. Příloha č. 1: Individuální autoobrazy

Řada studentů se v rámci své sebeprezentace zvýrazňovala z výchozí pozice exkluzivity své rodiny nebo z pozice deklarované kritiky kazašské společnosti. Těmito autoobrazy se zviditelňují i v rámci skupiny kazašských studentů.

### 10.1. autoobraz respondenta A

Respondent A založil svou sebeprezentaci na příslušnosti k rodině, která patří a v minulosti patřila ke kulturní elitě Kazachstánu, a která odvozuje svůj původ od samotného Čingischána.

Svou rodinu respondent A prezentoval jako příslušníky „inteligence“. Udával, že jeho rodiče a prarodiče měli univerzitní tituly, že jeho otec přednášel na univerzitě, apod. a navázal:

*Naše rodina a rodina našich rodičů je inteligence. A proto my máme v sobě znaní, vědomostí, znalostí více než ostatní. A proto my musíme kamarádit jenom s těmi lidmi, kteří nás chápou.*

(Respondent A, muž, 21 let, v ČR 1,5 roku)

Označení „inteligence“, které dává do protikladu s proletariátem, mělo podle něj význam především v minulosti, tj. před pádem Sovětského svazu.

*Tak já myslím, v té minulé době, protože teď je to jinak, v té minulé době, když já byl malé dítě, inteligence byli lidi, kteří měli vědecké znalosti. Ty lidi, kteří měli titul. Nějaký titul. A taky ty lidi, kteří mají nějaký vztah s elitou, politickou elitou a tak dále. Já myslím, že lidi, kteří vědci, měli děti a dávali jim báječný studování v univerzitě. Jako oni měli nějaký diplomy a tak dále a oni pak šli do politiky nebo nějakého jiného, dělá s elity.(...)*

*V minulé době inteligence byla dobrá, protože ona měla hodně všeho, protože to byli doktoři a profesoři a tak dále. A proto jejich děti - moji rodiče a*

*tak dále - oni měli možnost mít vzdělání a pak jít do nějakého byznysu nebo politiky nebo tak dále.*

(Respondent A, muž, 21 let, v ČR 1,5 roku)

Potomci této „intelligence“ představují podle respondenta A současnou kulturní, politickou i ekonomickou elitu, k níž patří i jeho rodina.

Druhý segment sebezpřetace respondenta A je původ jeho rodiny. Řekl, že jeho rodina patří mezi „bílé kosti“, to znamená, že se jedná o potomky Čingischána.

*A my jsme bílé kosti, protože já jsem potomek Čingischána. My jmenujeme se Čingizity. Všichni potomci Čingizidy. My jsme není úplný Kazaši, my jsme Čingizidy.*

(Respondent A, muž, 21 let, v ČR 1,5 roku)

„Bílých kostí“ není podle respondenta A mnoho, protože i když měl Čingischán hodně dětí, „bílé kosti“ mají pouze potomci jeho oficiálních dětí. Příslušnost k „bílému kostem“ se dědí v otcovské linii a podle respondenta A je v kazašské společnosti považována za prestižní. Údajně mnoho lidí, kteří zbohatnou nebo získají významné společenské postavení, deklaruje, že pochází z rodin patřících k „bílému kostem“, pravda je to nicméně jen u menšiny z nich.

Na „bílé kosti“ jsem se ptala několika dalších respondentů. Věděli, o co se jedná, a byli schopní říci příklady lidí, kteří mají „bílé kosti“, ze svého okolí (v jednom případě to byla matka respondentky), ale nepřikládali tomu větší důležitost.

## 10.2. Autoobraz respondenta E

Respondent E byl mezi ostatními respondenty poměrně výjimečný. Zcela se odmítnul ztotožnit s tím, co nazýval „kazašskou mentalitou“ a opakovaně zdůrazňoval, že sám sebe nevidí jako typického Kazacha.

*Já myslím, že nejsem standardní Kazach. Většina Kazachů, když přijeli do Česka, říkala, že lidi všude smrkají a jim se nelíbilo, jak jsou lidé oblečení, jaký mají oblečení, nebyli krásní... V Kazachstánu každý hledá nějaký věci, aby vypadal jako... Ale mě to nevadilo, protože v Kazachstánu jsem tomu nebyl rád a tady všichni lidi jsou normální. Pro mě všechno bylo v pořádku*

*Pro většinu Kazachů, když oni přijeli do Česka, říkali, že lidi všude smrkají a... jim se nelíbilo, jak jsou lidé oblečení, jaký mají oblečení, nebyli krásní... V Kazachstánu každý hledá nějaký věci, aby vypadal jako... Ale pro mě to bylo - nevadí, protože v Kazachstánu jsem tomu nebyl rád a tady všichni lidi jsou normální a jako. Pro mě všechno bylo v pořádku. Ale pro většinu Kazachů to nelíbilo. Já myslím, že tak.*

(Respondent E, muž, 21 let, v ČR 1,5 roku)

V České republice se mu podle jeho slov líbí víc než v Kazachstánu a chtěl by tu zůstat, i když nevyklučuje možnost, že bude žít i v jiném evropském státu. Do Kazachstánu se ale vrátit nechce, ani nechce Kazašku za svou životní partnerku. Na české společnosti oceňuje především bezpečnost a toleranci k odlišnosti, protože říká, že jeho odlišný životní styl, s ním spojený způsob oblékání a názory, mu v Kazachstánu působil značné problémy.

*Protože v Kazachstánu já... Ne v Kazachstán já trochu - často bojoval na ulici s různými lidmi, protože to nebyl můj životní styl. Tam jsou hodně lidi, kteří - například já jsem si oblékl velký boty a šel jsem po ulici v džínách a botách a tak a nějaký mladý lidi můžou říct, že jsi debil a budou bojovat tak se mnou. Tak vždycky bojuješ za svůj životní styl. Ale tady... já myslím, že všichni ticho a nikdo ti nic neřekne. Tak... protože já chodím v noci, já chodím všude a je to bezpečné. Ale jestli v noci jdeš například v Kazachstánu, tak v 50 % ty budeš mít nějaké problémy na ulici. Jen policie v Kazachstánu je velmi špatná věc. Velmi špatná státní organizace. Protože... když jdeš po ulici v noci, tak nějaký policajt může tě vzít a odvézt do policie a tam musíš sedět tak tři dny nebo pět dní.*

(...)

*Tak tady je bezpečně, jestli máš sebou dokumenty a jestli máš všechno v pořádku, jestli jsi kulturní a všude vypadáš jako normální člověk a nic špatného neděláš, tak myslím, že budeš bydlet normálně.*

(Respondent E, muž, 21 let, v ČR 1,5 roku)

Svůj autoobraz postavil respondent E na vymezování se vůči kazašské společnosti. V jeho obrazu kazašské společnosti převažovalo negativní hodnocení nad pozitivním.

## 11. Příloha č. 2: Reflexe kariérních možností žen

Jak respondenti, tak respondentky spojovali své studium v zahraničí s možností pracovního uplatnění. Ve dvou rozhovorech - s respondentem A a respondentem L - se nicméně objevily poněkud odlišné pohledy na možnost kazašských žen uplatnit se v kariéře.

Výpovědi respondenta A patří k autoobrazu kazašského národa a nabízí zajímavý pohled na změny, které v současné kazašské společnosti probíhají.

Názor respondenta L uvádím pouze pro zajímavost. I když se jedná o názor člověka, který s kazašskými studenty řadu let pracuje a je poměrně dobře obeznámený se společností v Kazachstánu, je to vždy pouze pohled zvenku, od člověka, který do kazašské společnosti nepatří.

### 11.1. Podle respondenta A

Podle respondenta A je vzdělání kazašských žen a jejich touha po kariéře novým fenoménem v kazašské společnosti a do značné míry narušují tradiční uspořádání, kdy se žena podřizovala muži:

*No v naší mentalitě, když žena má manžela, ona udělá pro něho všechno. V hodně situacích ona obětuje, opustí univerzitu, kariéru, a tak dále.*

(Respondent A, muž, 21 let, v ČR 1,5 roku)

Emancipace kazašských žen - touha po kariéře, finanční nezávislosti, při uzavírání sňatku vědomí možnosti rozvodu - nebyla podle respondenta A součástí kazašské mentality a i když jí nehodnotí negativně, říká, že jejich mentalita na ní není připravená.

*„Ale problém je v tom, že ty myšlenky - já nechci mluvit, že oni jsou špatné. Ne. Já jsem rád, když moje sestra udělá svou kariéru a tak dále. Ale oni nebyly v naší mentalitě. To je nové myšlenky. A naše mentalita pro ně ještě nehotov. Není připraven. A proto teď je velký problém v tom, že dívky udělají svou kariéru a rozumí tomu, že oni si nemusí najít manžela. Chlapa, který může být jejich*

manželem. Protože oni jsou pořád v práci, a když nejsou v práci, to je - šest dní v práci a u některých zaměstnáních pracují taky v neděli, tak když oni nejsou v práci, to je v neděli večer, oni jdou do klubu a oni nemají čas na udělání rodiny. A v tom je velká probléma... (...)

Ženy se rozdělily na „já chci udělat kariéru“ „já chci rodinu“. V tom musí mít nějaký výběr, a když ona vybere to a její kamarádky vyberou kariéru, ona dívá na ně a pro sebe si myslí, že proč já neudělala to. A ty kamarádky, o kterých si ona myslí, že jsou šťastné, oni myslí, že ona má rodinu, jak je ona šťastná, já mám jenom kariéru a když já přijdu domů, tam nebude nikoho. Tak... to je velký problém. Ale já znám situaci, když dívky měly kariéru, pak se vdaly, pak děti a s nimi dva roky na mateřské a pak jít dále v kariéru a v práci. A ony to úspěšně udělaly.“

(Respondent A, muž, 21 let, v ČR 1,5 roku)

Důvod, proč v mnoha případech kazašské ženy nemohou mít jak kariéru, tak rodiny, tkví podle respondenta A v postoji kazašských mužů, kteří se cítí emancipací žen ohrožení.

Á... A ještě jeden problém. Tak pro muže, oni nechtějí změnit... Ty evropské myšlenky do nich ještě nedošly a oni nechtějí jich mít vevnitř. Protože oni myslí: já jsem otec domu. Hlava rodiny. Já mám peníze, pracuju, proč moje manželka musí pracovat? To je velká patriarchální chyba. Protože teď je doba, kdy muži a ženy jsou rovní. Rovnost. A oni nechtějí to udělat. A proto hodně... bývá hodně rozvodů. Protože velmi často manželky má víc peněz za práci než manželé a tak tam taky bude rozvod, protože patriarchální myšlení říká: jak tvá manželka musí mít hodně peněz, když ty hlava rodiny. A tak dále. To je hloupá... (...) Tak rozdíl mezi námi v tom, že u vás to funguje normálně. A u nás ne, protože to bude velký problém tady v rozumu. Protože to je boj mezi mentalitou a myšlenkami nové doby.

(Respondent A, muž, 21 let, v ČR 1, 5 roku)

Tento problém, který ženy staví před nutnost výběru mezi rodinou a kariérou, nereflektoval žádný jiný respondent či respondentka. Spíš naopak: kazašské studentky, s nimiž jsem uskutečnila rozhovor, se víceméně shodovaly na tom, že



chtějí mít kariéru, ale zároveň všechny pokládaly za samozřejmost, že se vdají a budou mít děti.

#### 11.2. Podle respondenta L

Respondent L v interview zmínil i jiné důvody, proč kazašské studentky studují v zahraničí, než jejich emancipaci. V kazašské společnosti podle něj hrají stále velkou roli domluvené sňatky a kazašské dívky jsou posílány za studiem do zahraničí, protože mají díky dobrému vzdělání naději na lepší sňatek.

*Otec jí posílá /do zahraničí studovat/ proto, že (...) se dobře vdá. Ona s evropským vzděláním... O tom se hodně vyjednává! Když se mluví o svatbě, tak se hodně vyjednává o tom, kdo si koho bere. Za prvé z jakého je rodu. (...) A hlavně se vyjednává o tom, kdo má jaké společenské postavení a kdo je kdo. A to hraje dost velkou roli. Takže ta vzdělaná nevěsta je na tom líp bodově, protože on musí zaplatit tomu otci nevěsty.*

(Respondent L, muž, člen managementu UniPrepu)

Podle respondenta L se mezi kazašskými studentkami v České republice občas stane, že se musí vrátit zpět do Kazachstánu, protože jim rodiče v jejich nepřítomnosti domluví svatbu. Poslední takový případ se odehrál loňského roku, kdy se studentka UniPrepu musela vrátit domů, protože se měla za čtrnáct dní vdávat. Ženicha nikdy předtím neviděla.

Kazašští studenti, kterým jsem o tomto názoru na vzdělání kazašských žen řekla, oponovali, že takové poměry byly v kazašské společnosti v devatenáctém století a na počátku dvacátého, ale v současnosti mnoho manželství vzniká na základě oboustranné náklonnosti a ženy při rozhodování o svatbě mnohem větší pravomoci.